

STRÍDAVÁ PÉČE A PÉČE O DĚTI Z NEÚPLNÉ RODINY

Svatava KUNCOVÁ

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Svatava KUNCOVÁ**
Osobní číslo: **H118161**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Střídavá péče a péče o děti z neúplné rodiny**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- popis (deskripci) střídavé péče nejdříve v obecné poloze právních aspektů a dále problém rozvinout do polohy sociálních, psychologických a zřejmě i ekonomických dopadů na zúčastněné osoby, zejména pak dítě ve střídavé péči podle poznatků a doporučení odborných pramenů a diskuzních fór.
- navrhnout možný způsob komunikace a uspořádání, případně kultivaci vztahů mezi odloučenými partnery z hlediska času a životních etap růstu dítěte, které by měly především akceptovat jeho zdravý vývoj.
- hodlám se také zabývat i postavením a funkcí nových životních partnerů ve vztahu ke zdravému vývoji dítěte.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Dudová, R., Hastrmanová, Š. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. Praha: SOÚ AV ČR, 2007.

Dudová, T. Společná střídavá péče. Praha: SOÚ AV ČR, 2005.

Matějček, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2008.

Matějček, Z. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2007.

Matějček, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1989.

Občanský zákoník – č. 40/1964 Sb.

Prekopová, J., Schweizerová, Ch. Děti jsou hosté, kteří hledají cestu – výchova a respektování dítěte. Praha: Portál, 2003.

Prekopová, J. Jak být dobrým rodičem. Praha: Grada, 2001.

Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. Grada, 2011.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Zuzana Němcová, Ph.D.

Skupina managementu a ekonomiky

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

V Brně 11.04.2014.....

Svatava Kuncová
.....
Jméno, příjmení studenta

[Podpis]
.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku střídavé péče a výchovu dětí z neúplné rodiny. Hlavním cílem práce je popsat podstatu střídavé péče a otázky spojené s výchovou dětí v těchto podmínkách. V první části autor popisuje základní teoretické aspekty rodinných vztahů, rozpad partnerských vztahů a psychologické, sociální a ekonomické aspekty neúplné rodiny. Druhá část je zaměřena na problematiku střídavé péče a poslední část představuje empirický příklad střídavé péče v neúplné rodině.

Klíčová slova:

střídavá péče, péče o děti, výchova, neúplná rodina, rozvod, manželství, zájem dítěte, mateřství, otcovství

ABSTRACT

The bachelor thesis is focused on the topic of alternating custody and alternating care and care of children from a single parent family. The main aim of the thesis is to describe an essentiality of alternating custody and alternating care. The thesis is divided into 3 parts. In the first part author describes the fundamental, theoretical aspects of family relationships, problems of divorce and psychological, social and economic aspects of single-parent families. The second part is focused on problems of alternating custody and last part of thesis consists empirical example of alternating custody in the single parent family.

Keywords:

alternating custody, alternating care, care of children, single parent family, divorce, marriage, maternity, paternity

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou chci poděkovat všem, kteří svými návrhy, radami a připomínkami přispěli k vypracování této bakalářské práce. Především chci poděkovat vedoucí své bakalářské práce **Ing. Zuzaně NĚMCOVÉ, Ph.D.**, za odborné vedení, cenné připomínky a konzultace v průběhu zpracování bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné

OBSAH

	ÚVOD	10
I	TEORETICKÁ ČÁST	12
1	RODINNÉ VZTAHY	13
1.1	Rodina	13
1.2	Rozpad vztahu a vznik neúplní rodiny	16
1.3	Psychologické, sociální a ekonomické aspekty neúplné rodiny	18
2	STŘÍDAVÁ PÉČE O DÍTĚ	23
2.1	Názory na střídavou péči	24
2.2	Výchova dítěte v neúplné rodině	28
2.3	Noví životní partneři a výchova dětí	32
II	PRAKTICKÁ ČÁST	36
3	DÍLČÍ VÝCHODISKA	39
4	METODIKA	40
5	ANALÝZA KAZUISTIK	42
5.1	Kazuistika-neúplná rodina (Jana)	42
5.1.1	Vstupní informace	42
5.1.2	Výpověď respondenta	42
5.1.3.	Názor respondenta	45
5.1.4	Shrnutí	46
5.2	Kazuistika-střídavá péče (Romana)	47
5.2.1	Vstupní informace	47
5.2.2	Výpověď respondenta	48
5.2.3	Názor respondenta	51
5.2.4	Shrnutí	51
5.3	Kazuistika (Svatava)	53
5.3.1	Vstupní informace	53

5.3.2	Výpověď ke kazuistice	53
5.3.3	Řešený problém-neúplná rodina	55
5.3.4	Řešený problém-střídavá péče	58
5.3.5	Řešený problém-noví životní partneři	59
5.4	Návrhy, doporučení	61
	 ZÁVĚR	 64
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66
	SEZNAM PŘÍLOH	68

ÚVOD

Téma bakalářské práce naznačuje tři relativně samostatné okruhy problémů, vyjádřené kategoriemi *střídavá péče, péče o děti a neúplná rodina*. Každá z těchto kategorií jistě vyvolává celou řadu asociací, které budou poplatné vyspělosti jedince s ohledem na jeho duševní vlastnosti a schopnosti, životní zkušenosti, odborné znalosti, ale též na jeho sociální, ekonomické, partnerské, zdravotní a jiné podmínky. Spojíme-li si silný emotivní náboj při řešení těchto problémů s aktivní rolí zúčastněných (na čí straně a v zájmu koho vystupují), získáme další determinanty, které rozhodně budou formovat jejich postoje a názory. Vytvoří se do jisté míry paradoxní situace, které sice formálně u všech zúčastněných bude dominovat *péče o děti* ve smyslu zájmu o jejich zdravý a pokud možno ničím nerušený vývoj, její aktéři však obvykle nebudou sdílet jednotný názor a vzájemně nenaplnovat představy a očekávání „těch druhých“. Výsledkem pak nemůže být nic jiného než negativní, výbušné, traumatizující prostředí, které nebude zajišťovat vhodné podmínky právě pro zamýšlený zdravý vývoj dítěte. Toto zjištění není nikterak objevné a dokonce by bylo naivní se domnívat, že sledovaný problém lze jednou pro vždy úspěšně vyřešit. Skutečnost se totiž má tak, že *každá konkrétní střídavá péče o děti je vždy a nikdy tomu nebude jinak, případ od případu, naprosto jedinečná, neopakovatelná. Uskutečňuje se v konkrétním prostředí, lidmi, kteří mohou mít odlišné představy a podmínky pro běžný život a výchovu dítěte. Z uvedeného je zřejmé, že pozitivní výsledek ovlivňují desítky různorodých faktorů, ať již přímo či nepřímo, majících různé váhy, ale i dynamiku, ke všemu jsou v čase a s ohledem na přibývajícím věku dítěte proměnlivé.*

Cílem bakalářské práce je *deskripce podstaty střídavé péče a péče o děti z neúplné rodiny z hlediska právních, sociálních, psychologických a ekonomických aspektů podle poznatků a doporučení odborných zdrojů.*

Na vybraných kazuistikách analyzovat, navrhnout a doporučit vhodnou formu péče, komunikace a kultivace vztahů mezi odloučenými partnery s akcentem na zdravý vývoj dítěte.

Téma práce autorku zaujalo především proto, že ve svém životě řeší podobnou situaci. Institut střídavé péče s bývalým partnerem však řešit nemusela. Ten byl nahrazen vzájemnou dohodou o výchově dítěte matkou a tzv. „víkendovým“ otcem. To by nebylo nic zvláštního. Ani to, že tento model do jisté míry kontrastuje s častěji doporučovanými vztahy o střídavé péči. Zvláštní na tom je to, že nové odborné poznatky v komparaci s jednotlivými kazuistikami v praktické části ji vedly ke změnám postojů v celé řadě otá-

zek, na které v práci hodlá zaměřit svou pozornost a které budou předmětem návrhů a doporučení. Jediné správné řešení a neomylný přístup k výchově je totiž skutečnost, o které je přesvědčená drtivá většina rodičů. A týkalo se to i donedávna samotné autorky. Seneca kdysi napsal: „Jak se mohu léčit, když ani sám nevím, zda jsem nemocen?“ Ochotu trvale získávat nové informace a poznatky k výchově dítěte, ale i širokou škálu souvisejících otázek, je hranice, kterou málokterý rodič překročí. Proto se rozhodla pro analyticko syntetický přístup s využitím odborných poznatků a pro jejich aplikaci na vybrané pilotní projekty, které zároveň mohou být využitelné i pro rodiče, kteří řeší podobné problémy a nevědí si s nimi rady.

Postup práce směřuje od teoretických částí, vysvětlujících rodinné vztahy v kap. 1, jejich rozpad, vznik neúplné rodiny, psychologické, sociální a ekonomické aspekty neúplné rodiny. Dále pak v kap. 2 jsou vysvětleny názory na střídavou péči, výchovu v neúplné rodině a problematiku nových životních partnerů.

Empirická část práce je rozčleněna na tři základní části. První část shrnuje vybraná odborná stanoviska z předchozích kapitol formou *dílčích východisek* a tvoří oporu pro další postup. Ve druhé části je vysvětlena *metodika* řešení kauzistik a ve třetí části je provedena *analýza kauzistik s podkapitolou návrhů a doporučení*.

Autorka při obstarávání a studiu podkladů k této práci překročila již vzpomínanou pomyslnou hranici ochoty rodičů k získávání informací a s jistou sebereflexí v roli matky vidí mnohé věci jinak. Proto vyslovuje přání, aby práce svým skromným dílem přispěla i jiným rodičům k řešení nelehké situace při výchově dětí z neúplných rodin a objasnila základní problémy střídavé péče.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINNÉ VZTAHY

Donedávna platný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb. byl s účinností od 1. 1. 2014 zrušen zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze dne 3. 2. 2012. Starý zákon o rodině potřeboval k ukotvení základních pravidel rodinného práva 109 paragrafů, k tomu v občanském zákoníku 15. Nový občanský zákoník k témuž používá 320 paragrafů. Není naším cílem zabývat se široce rozvinutou diskusí ke správnosti některých právních ustanovení, nicméně je pravdou, že nový občanský zákoník vyvolal lavinu pochybností mezi odbornou i laickou veřejností a zřejmě až čas ukáže, na čí straně je pravda. Do jisté míry pak lze očekávat, že připomínky se budou týkat i ustanovení pravidel **Rodinného práva** v §§ 655 – 975. Lze jen stěží odhadnout, do jaké míry, ale již nyní se objevují protichůdné názory a diskuse, které směřují do oblastí např. výkonu rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství, domácího násilí mezi manžely, co spadá a co nespadá do společného jmění manželů, otázek bydlení manželů po rozvodu apod. Také se objevují tvrzení, že některé oblasti by si zasloužily podrobnější vysvětlení záměru zákonodárce, zejména definice nejednoznačných pojmů, jakými jsou zájem dítěte, rodinná domácnost nebo co je a co není rodina. Nicméně v práci budeme vycházet z platných ustanovení zákona; diskuse a případné dodatečné úpravy ponecháme na odborné veřejnosti a kompetentních orgánech.

1.1 Rodina

O současné formě rodiny lze hovořit od konce 18. a počátku 19. století, kdy se centrálním bodem svazku stala přísná dělba rolí mezi ženou a mužem, zvýšila se soustředěnost rodičů na jejich děti, co se týče zdraví a jejich výchovy (de Singly, 1999). Možný (2006) shrnuje charakteristiku moderní rodiny takto: hlavou rodiny jsou oba rodiče a mezi ně je rozdělena autorita. Kromě ekonomického kapitálu je zde významný rovněž kapitál kulturní a sociální. Oddělení soukromé sféry a světa práce však nebyly jediné změny týkající se rodiny, které přinesla moderní doba. Dalším podstatným faktorem byla instituce rozvodu, jejíž vznik byl v celé západní společnosti provázen postupným zvyšováním počtu rodinných rozpadů a vznikem nových manželství (Taševská, 2011).

Podle Hartla (1994) je z hlediska psychologie rodina charakterizována jako „společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.“

Další definice rodiny říká, že rodina je „biopsychosociální skupina, která vzniká ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi kterými neexistují pokrevní pouta, a z jejich dětí (Špaňhelová, 2010, s.11).

Z hlediska sociální psychologie Špaňhelová (2010) určuje tyto základní funkce rodiny:

- Biologicko-reprodukční - to znamená, že rodiče mají funkci plodit děti.
- Ekonomicko-zabezpečovací - rodina se stará o to, aby děti byly ekonomicky zabezpečené, do té míry, jak je to pro ni možné. Tato její funkce by nikdy neměla převyšovat míru další funkce – emocionální. Neměla by ji zastíňovat. Je to velmi důležité pro další zdravý růst dítěte z hlediska psychického.
- Emocionální – emočně zabezpečovat dítě, sdílet s ním pocity, pomáhat mu je vyjadřovat, dávat je najevo a mluvit o nich i ze strany rodičovské. Dítě zahrnout láskou, která má mantinely. V nich má dítě spatřovat jistotu, kterou mu rodiče přinášejí do života. Mantinely se samozřejmě v jeho životě mění. Co bylo pro něj mantinelem ve 3 letech, není již mantinelem v 7 letech; už to má dovoleno. V některých případech zůstává mantinel pro dítě stále stejný – např. nelhat druhému.
- Specializačně výchovná – vychovávat děti k tomu, aby si byly jisté v prostředí, kde se pohybují, uměly si zdůvodnit různé jevy v životě, dovedly se připravit na své fungování mezi jinými dětmi a ve společnosti druhých dospělých (Špaňhelová, 2010, s.12).

Nový občanský zákoník (dále NOZ) vymezuje ve 2. části zákona širokou problematiku **Rodinného práva**. Tato část je strukturovaná do tří Hlav. V Hlavě I. Manželství, dále pak v dílech 1-5 *všeobecné ustanovení, vznik manželství, zdánlivé manželství a neplatnost manželství, povinnosti a práva manželů a zánik manželství*. V Hlavě II. Příbuzenství a švagrovství, dále pak v dílech 1-2 *všeobecná ustanovení a poměry mezi rodičem a dítětem*. V Hlavě III. Poručenství a jiné formy péče o dítě, z toho v dílech 1-4 *poručenství, opatrovnictví dítěte, svěření dítěte do péče jiné osoby a pěstounství a ústavní výchovu*.

Nemělo by smysl procházet jednotlivé dílce 2. části zákona a samostatně se k nim vyjadřovat, ani to není naším cílem, nicméně se později budeme k některým ustanovením NOZ vracet, pokud budeme hledat zákonnou oporu v některých námi řešených problémech.

Důležité je snad připomenout, že v § 775 (Mateřství) NOZ určuje, že matkou dítěte je žena, která je porodila, kdežto v § 776 (Otcovství) a v dalších to již tak jednoznačné být nemusí a může nastat celá řada okolností, které nutno pro spravedlivé určení otcovství zvážit,

případně zachovat se podle zákonných ustanovení. Nedojde-li podle příslušných ustanovení k určení otcovství, má se za to, že otcem je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže. Takto lze určit otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato. V případě, že nedojde k určení otcovství, může o něm rozhodnout soud.

Pro úplnost, hovoříme-li o funkcích rodiny, ale i o manželství, mateřství a otcovství a o výchově dítěte, nelze nezmínit a blíže objasnit pojem **gender**, který s tématem práce velice úzce souvisí.

„Gender“ původně v angličtině představoval „rod“ a to jak živočišný, tak i gramatický. Postupně se ale ujala současná podoba významu slova, které vyjadřuje spíše kulturně vytvořené odlišnosti mezi muži a ženami. Tento úzus přejala později i čeština.

Gender je podle Taševské (2011), řečeno terminologií společenských věd, sociálním konstruktem. To znamená, že společnost vytvořila soubor očekávání a norem, které jsou jiné pro muže a jiné pro ženy a podle kterých se očekává, jak se jednotlivé „gendery“ budou chovat. Jedním slovem lze společenská očekávání označit jako konvenci. Jestliže jedinec společenskou roli svým chováním nenaplní, je nenormální, porušuje konvence a tím pádem bývá většinou považován za devianta. Problém však spočívá v tom, že s rozvojem liberalizace a snižováním diskriminace mezi pohlavím se společenská realita proměňuje dynamičtěji a rychleji, než tempo, s jakým se mění konvence. Společnost si na nové trendy zvyká jen pozvolna. To je jedna z příčin, proč mají ženy, homosexuálové a další menšiny minimálně stejné problémy s přijetím např. do zaměstnání, jako měli před půl stoletím, přestože jsou zdánlivě chráněni (ať už zákonem nebo angažovaností neziskového sektoru) lépe.

Příchodem dítěte na svět rodiče berou na sebe velkou odpovědnost. Pro oba to znamená zásadní změnu životního stylu, se kterou se musí vypořádat, každý po svém. Jenže společensky chápáné role muže a ženy v rodině a při výchově dítěte jsou rozdílné. Jedná se o tzv. *genderové odlišnosti mateřství a otcovství*.

Teoretické koncepty genderové rovnosti, nebo rozdílnosti zahrnují řadu názorů: od *socio-biologického* stanoviska tvrdícího, že pro dítě jsou prospěšné dva druhy lásky poskytované biologickou matkou a otcem, až po koncept *konstruktivistický*, který má za to, že odlišnosti v rodičovských rolích jsou dány sociálně, a proto je nelze chápat jako neměnné a přirozené. Výsledky výzkumů ukazují, že ženy a muži mají stejnou schopnost vytvořit si blízký

vztah se svými dětmi pomocí každodenní péče o ně, avšak kvůli stále zakořeněným genderovým stereotypům o děti pečují nejčastěji ženy. Matky si pak díky zkušenostem v této oblasti zvyknou být odbornicemi na záležitosti spojené s výchovou dětí a je dosti obtížné pro druhého rodiče do této sféry vniknout (Dudová, 2007).

1.2 Rozpad vztahu a vznik neúplné rodiny

Vztah mezi mužem a ženou by měl být podle moderního nazírání dobrovolným sepejetím dvou rovnoprávných sebevědomých bytostí, které na svém vztahu neustále pracují. Je třeba být připraven na neustálou konfrontaci s tím, že si partneři nemusí ve všem rozumět a souhlasit spolu, že se do sebe nedokáží navzájem vcítit (Petlachová, 2007). Pokud vzájemná tolerance a emocionální vazba ze vztahu vyprchá, v některých případech jeden z partnerů svazek opouští.

Podle odborné literatury, ženy a muži přikládají emocím, komunikaci, sexu a věrnosti, práci a penězům různou váhu, s tím souvisí i rozdílná tolerance k tomu, co ještě je a co už není akceptovatelné v manželství. Přesto však nejčastějšími příčinami rozvodů jsou podle statistik udávána „rozdílnost povah, zájmů“. Pokud bychom hodlali vyjmenovávat další příčiny, museli bychom tak učinit cestou statistických zjištění. Vyjmenujme si však alespoň některé. Může jít o alkoholismus některého z partnerů, nevěra, nezájem o běžný chod rodiny, absence vzájemné komunikace, lásky, domácí násilí, ztráta ekonomického zázemí, nezájem o výchovu dětí apod.

Při rozvodu dochází nejčastěji k přechodu z modelu dvoupříjmové rodiny, kde byla žena obvykle méně placena než její manžel a vedle svého zaměstnání se starala o děti a domácnost, na model rodiny s jedním příjmem. Rozchod manželství, ve kterém jsou nedospělé děti, tak má rozdílné dopady na každého z rodičů. Zatímco otcové jsou povětšinou zvýhodněni ekonomicky, zároveň ztrácejí rodinu a subjektivní pocit domova, emocionální zázemí. Ženy si sice většinou uchovávají každodenní kontakt s dětmi, dostávají se ale do obtížné materiální situace. Výsledkem je pak feminizace chudoby, kdy stále větší podíl obyvatel žijících pod hranicí chudoby tvoří ženy a děti (Dudová, 2004, s.9-10).

Někteří autoři zdůrazňují nevýhodnou pozici mužů po rozvodu, protože jsou „vyšachováni“ z rodiny. Nové práce ovšem ukázaly, že pro některé otce rozvod představoval impuls, po kterém se o své děti začali zajímat víc než předtím a objevili v sobě „kromě tradičně daného kulturního stereotypu výkonového muže i stránku pečující, citlivou, tradičně ženskou“ (Matoušek, 1993).

Partnerské soužití nemusí mít vždy jen formu manželství, tedy nemusí být vždy legalizováno sňatkem, nicméně pokud se z tohoto vztahu narodí děti, nezbavuje to žádného z nich rodičovských práv, ale ani závazků pro plnění povinností vyplývajících z institutu rodičovství. Statisticky jsou rozchody nesezdaných partnerů zaznamenatelné jen v případech, kdy se oba partneři nejsou schopni dohodnout na výchově dětí. Pak pochopitelně rozhoduje soud, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak bude přispívat na jeho výživu.

Zákon netrvá na tom, aby dítě bylo svěřeno do výchovy rodičům; v případě, kdy ani jeden z nich neskýtá záruku řádné výchovy, je možné dítě svěřit po analýze celé situace do péče jiné osoby, např. prarodičů či jiných příbuzných, nebo do pěstounské péče atd. Kromě výhradní výchovy jedním rodičem lze také rozhodnout o takzvané společné péči nebo **péči střídavé** v souladu se zájmem dítěte. Tento institut je využíván stále častěji. Přičemž zájem dítěte obvykle neznamená, že jde o něco, co si dítě definuje samo. Jde spíše o snahu o blaho dítěte, o obecné vytváření vhodného prostředí pro něj. Neměla by být dotčena důstojnost dítěte, jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, mravní a rozumový vývoj. Zájem dítěte hodnotí dospělí, jedná se o jejich představy, co je pro dítě vhodné a co nikoli. Jejich představa se od představy dítěte může značně lišit, stejně jako od představ státních orgánů

V okamžiku, kdy se má při rozchodu páru rozhodnout o svěřeni dětí do výchovy jednomu z rodičů, jsou to ženy, které v drtivé většině případů o jejich přidělení požádají, zřejmě i proto, že není možné, aby matka naplňovala představu o „dobré“ ženě a zároveň nepečovala o své děti (Pospíšilová, 2008).

Klepáčová (2004) má za to, že současná soudní praxe, kdy jsou děti po rozvodu ve výrazné většině svěřovány matkám, staví řadu otců před otázku, jak naplnit „otcovství na dálku“. Proto studovala formou ankety důvody, proč otcové neusilují o svěřeni dětí do své péče:

Důvody, proč otcové o svěřeni dětí do výchovy neusilují:

- nezájem otce o svěřeni dítěte nebo otcovo přání, aby děti žily s matkou 27,3 %,
- přesvědčení, že otec nemá šanci dítě do výchovy získat 18,2 %,
- nízký věk dítěte 13,6 %,
- negativní zkušenosti jiných otců, kteří o svěřeni dítěte usilovali a neuspěli 9,1 %,
- přání dětí žít s matkou 9,1 %,
- jiné důvody (např. nejisté otcovství) 9,1 %,
- vlastní negativní zkušenosti se soudy či sociálními pracovníky 4,5 %,
- nátlak soudu, sociálních pracovníků či matky 4,5 %.

- doporučení advokáta 4,5 %.

Na základě ankety, ke všemu staršího data, nelze dělat vědecky relevantní závěry, přesto je překvapivé, že nezáměr otce o svěřením dítěte do své péče, vyjádřen jen 27,3%, je nad očekávání nízké číslo a svědčí to o tom, že více než kdy jindy se muži pokládají za kompetentnější, kvalifikovanější a schopnější plnit role, které donedávna nebyly považovány za jeho prioritní.

1.3 Psychologické, sociální a ekonomické aspekty neúplné rodiny

V této části budeme zkoumat názory a realitu na fungování neúplné rodiny, zejména z pohledu nutnosti zajistit kvalitní výchovu dítěte, pocházející z předchozího vztahu. Skutečnost, že bylo narušeno a později ukončeno společné soužití partnerů, byl nejen pro oba rodiče, ale hlavně pro dítě silný emotivní zážitek, provázený dalšími stresory, které předznamenávají budoucí zásadní změny v psychologické, sociální a ekonomické situaci.

Podle Fromma (2000, s.73,74) problém člověka tkví v tom, že je velmi málo určován instinkty. Kdyby byl člověk zvířetem, byl by dokonale racionální – každé zvíře je dokonale racionální (pokud odložíte svůj návyk mísit „racionální“ a „intelektuální“). Racionálně nesusouvisí nutně s myšlením, racionálně se ve skutečnosti právě tak týká konání. Dále pak uvádí, že u člověka nejsou instinkty iracionální, kdežto vášně ano. Zvíře nezavidí, nemá touhu řídit, vykořisťovat apod. U člověka se vyvinuly nikoliv proto, že jsou zakořeněny v jeho instinktech, nýbrž mají původ v určitých patologických podmínkách okolí, které vyvolávají patologické rysy člověka.

Vznikem neúplné rodiny se pootevírají dvířka pro průchod různým vášním doplňovaných často silnou dávkou sobeckosti, hledáním cestiček k vlastnímu prospěchu, bez zapojení racionálních úvah o možných dopadech právě na zdravý vývoj dítěte. Proto je vhodné parafrázovat obecná pravidla pro dítě a rodiče po jejich rozchodu, alespoň v základních rysech, jak je uvádí Špaňhelová (2010, s. 128-130,134).

- *Pravdivost a otevřená komunikace* ve smyslu respektování dítěte jako inteligentního tvora a s ohledem na to, že často tuší, co se mezi rodiči děje, odpovídat mu na

vše, co mu vrtá hlavou. Platí to pro oba rodiče s důrazem na trpělivost vysvětlovat různé myšlenky, které dítě dosud neumí spojovat a vytváří mu v myšlení chaos.

- *Sledovat projevy dítěte* ve smyslu toho, jak se má, jak a co prožívá, protože i negativní projevy v podobě vzdoru, odmítání, strachu jsou projevem toho, že něčemu nerozumí.
- *Nenechávat dítě, aby se zatvrdilo* tím, že na jeho negativní projevy reagujeme podrážděně, kriticky a bráníme mu, aby se tímto způsobem projevovalo. Mějme na paměti, že je to jen na přechodnou dobu. V opačném případě přestane s námi komunikovat.
- *Neočerňovat nebo neobviňovat dítě* za rodičovský rozchod, dítě pak může mít trýznivý pocit provinění, neschopnosti. Přitom se to obvykle děje z neschopnosti rodiče přiznat svou chybu a vinu.

Vezměme si například modelovou a nejčastěji se vyskytující situaci, kdy *dítě žije s matkou a k otci přichází*. Bývá běžné, že matka žije s dítětem, otec má upravený styk na 1x za 14 dnů o víkendu, popřípadě také v tom týdnu, kdy není víkendový styk, tak se vídá s dítětem jedno všední odpoledne. Základní nevýhodou je, že dítě nevnímá, nepozná základní vztah mezi původními rodiči, snad jen, pokud s ním mělo v určitém věku zkušenost. Rodič mu však může i nadále předávat návody a doporučení, přibližovat širokou škálu vlastností a vysvětlovat, jaké stanovisko k nim zaujmout.

Nevýhody tohoto styku by se daly shrnout následovně:

- Dítě žije pod větší jednotkovou výchovou jednoho z rodičů.
- Žije jen v jednom stabilizovaném prostředí.
- Vnímá plně jen jednu rodičovskou roli se svými plusy a mínusy.
- Nepozná v plné míře druhou roli rodiče – mužskou a otcovskou, jen v malé míře zná jeho názory.
- Nepozná, jak se otec chová v běžných situacích všedního dne, prožívá s ním jen víkendové aktivity – sport, návštěva kina. Již méně psaní úkolů, nákupy, shánění učebních pomůcek.
- Může vnímat chování matky jako stresové (nákupy, úklid, vaření, praní...).
- Zdá se mu, že na něj matka nemá čas povídat si, věnovat se jeho zálibám.
- Matka se mnohdy potýká s finančními problémy a snahou mu „dopřát“ co by chtěla.

O složitosti života v neúplné rodině svědčí i to, že existují i jiné modely uspořádání těchto vztahů. Může nastat i opačná situace, kdy dítě žije s otcem a k matce přichází, nebo situace, kdy dítě je v péči jednoho z rodičů a rodiče přitom bydlí dohromady v jednom bytě nebo v jednom domě. Neobvyklá není ani situace, kdy dítě je v péči jiného rodinného příslušníka – ve většině případů je to prarodič, teta či strýc.

Podle Matějčka (2013b,s.37-38) docent J.Langmeier odvodil svou představu 4 základních psychických potřeb a učinil z nich páteř *teorie psychické deprivace* (ve smyslu strádání z nedostatku citových, sociálních apod. podnětů k činnosti určitého druhu). Pojímal je jako základní životně důležité potřeby dětí, které musí být v pravý čas a náležitě uspokojovány.

Ve stručnosti jsou to:

- Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů (znamená to, že se dítě nemá nudit, ani nesmí být podněty přetěžováno).
- Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech (aby se z podnětů přicházejících z vnějšího prostředí staly zkušenosti, poznatky, aby dávaly smysl a nevytvářely chaos).
- Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů (jsou podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání jeho osobnosti).
- Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty (důležité pro vznik zdravého vědomí vlastního „já“).
- Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy má překonávat hranici mezi nadějí a beznadějí, mezi rozletem a zoufalstvím.

V odborné literatuře nalezneme velice zajímavé názory na rozchod partnerů i na to, jaký to může mít vliv na psychiku dítěte. To, že rozchod partnerů je velice složitým obdobím, jsme si již řekli. Nutno však dodat, že některé rozvody nebo rozchody jsou pro blaho dítěte prospěšné. Přesto však se nenechme mýlit tím, jak uvádí Prekopová (2003b), že po rozchodu se dítě „uklidní“. Dále pak uvádí:

- Rodičem, který od rodiny odchází, se cítí být opuštěno a nemilováno. Cítí, že pro něj nemá žádnou cenu.
- Jestliže dítě s jedním rodičem odchází z hnízda, cítí se vinno tím, že druhého rodiče (případně i sourozence) opustilo.

- Trpí ztrátou milovaného člověka.
- V případě, že se musí odstěhovat z hnízda, ztrácí svůj svět: důvěrně známý byt, kočku, sousedy, školku...
- Protože už nezíská jednotu rodičů, cítí, že mužský a ženský prvek stojí proti sobě v nepřátelství. Nejhorší to pro něj bude na tom stupni, kdy si začne uvědomovat svou pohlavní identitu (okolo čtvrtého až pátého roku) a začne se ztotožňovat se vzorem stejného pohlaví.

Dospělý má alespoň tu šanci, že rozvodem vyřeší své problémy. Má své jistoty ve svém životním konceptu a náplastech, které přikládá na své rány. Dítě však tuto možnost nemá. Jeho problémy se stále aktualizují při každém kontaktu s rozvedeným rodičem.

Neméně závažnou stránkou rozchodu je i ekonomická situace partnerů. Nejde jen o zajištění bydlení a základních životních a kulturně společenských potřeb pro sebe a pro dítě. Žít v současnosti v dostatku není vůbec snadné ani v uspořádaných partnerských vztazích. Rozhodující je, kde je obecně chápána tato hranice dostatku uspokojování potřeb, jak ji má nastavenou rodič s dítětem, jak se jim daří kolem této hranice oscilovat, saturovat běžné potřeby. Není potřeba zdůrazňovat obecnou skutečnost, že finanční a ekonomické podmínky rodičů nejsou a ani nemohou být na stejně dosažitelné úrovni.

Podle Prekopové (2003b,s.132,135) je jedním ze znaků naší doby, že dítě si už nezvykle brzy zvyká na konzumní způsob chování a s tím související prestižní myšlení. Její myšlenky lze parafrázovat do těchto doporučení:

- Přezkoumat vlastní postoje ke konzumu a vlastnictví, rodič je vzorem.
- Dětem vysvětlovat negativní stránky konzumního života. Jak přemíra nabídky může oslabovat běžnou komunikaci mezi členy rodiny, podporuje jejich odcizení, mění pohled na hodnotovou stránku věcí a vztahů.
- Povzbuzovat děti, aby měly radost z běžných maličkostí, přítomnosti zvířátek, ze společných her, pohádek, zpěvu, vycházek do přírody, poznávání.
- Vyzbrojit děti proti soutěži o to, kdo má více. Posilovat v nich sebevědomí a hledat příklady, kdy v případě případného nedostatku jsou na tom v jiných případech lépe než jimi srovnávání vrstevníci.

Uváděné příklady a doporučení lze vztáhnout na výchovu dětí, pro které jsou hodnotová měřítka a představy o zajišťování jejich potřeb na míle vzdáleny realitě, ale právě tak i na děti žijící v relativně horších podmínkách,

2 STRÍDAVÁ PÉČE O DÍTĚ

Problém vzniku a fungování neúplné rodiny a institut střídavé péče jsme již několikrát zmiňovali. Ve vztahu k řešenému tématu a cíli práce si nejdříve všimneme zákonnou úpravu *Výkonu rodičovské povinnosti po rozvodu manželství a Výkonu povinností a práv rodičů, kteří žijí odděleně* dle vybraných ustanovení Rodinného práva (NOZ, 89/2012).

Výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství

§ 906

(1) Má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům.

(2) Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.

§ 907

(1) Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do **střídavé péče**, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.

(2) Při rozhodování o svěřením do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.

(3) Soud při rozhodování o svěřením dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž

dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.

Výkon rodičovství a práv rodičů, kteří žijí odděleně

§ 908

Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, a nedohodnou-li se o úpravě péče o takové dítě, rozhodne o ní i bez návrhu soud. V ostatním se ustanovení § 906 a 907 použijí obdobně.

Zvláštní ustanovení

§ 909

Změní-li se poměry, soud změní rozhodnutí týkající se výkonu povinností a práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti i bez návrhu.

2.1 NÁZORY NA STŘÍDAVOU PÉČI

Pojem střídavé péče byl do české právní úpravy začleněn zákonem č. 91/1998 Sb., § 25, ve kterém se hovoří o tom, že: „ Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“ NOZ již střídavou péči vymezuje podrobněji v § 907 (viz výše) a stanovuje, co je pro rozhodování soudu o střídavé péči podstatné. Na první pohled je zřejmé, že zákon prioritně sleduje zájem dítěte, ten je určující. Poté vyjmenovává základní požadavky, na které musí být brán ohled.

Přesto jsou názory na střídavou péči a její dopady na zdravý vývoj dítěte značně rozdílné. Mohli bychom citovat názory psychologů, sociologů, správních pracovníků, právníků, lékařů, ale i samotných rodičů s nejrůznějšími zkušenostmi a „zaručeně“ správnými návody a doporučeními. Silné emoce, které obvykle zastírají podstatu problémů, střídají výsledky nejrůznějších vědeckých výzkumů a statistik, a jen s obtížemi se lze v těchto mnohdy protichůdných názorech orientovat. Můžeme si být jisti a ani to není potřeba zvlášť zdůrazňovat, že drtivá většina z nich bude svůj názor zdůvodňovat potřebou zajistit zdravý a ničím

nerušený vývoj dítěte. Vybereme si proto některé z nejčastěji se vyskytujících názorů, které, byť sledují stejný cíl, nemusí být vždy prezentovány v naprosté shodě.

Výhody střídavé péče (diskuse na www.asociaceneuplnnychrodin.cz) mnozí vidí v tom, že:

- pro děti pokračuje stále rodinný život,
- děti cítí, že je to spravedlivé, cítí se být méně vinny za rozchod rodičů,
- říkají, že jsou milovány oběma rodiči,
- chlapcům zůstává otcovský model, se kterým se mohou identifikovat,
- rozchod méně vnímají jako zdrcující ztrátu,
- staví oba rodiče na stejnou úroveň v oblasti lékařské péče, vzdělání, zájmů dítěte.

Zápory střídavé péče:

- zvýšené nároky na dítě s ohledem na neustálé změny prostředí (výchovného i bydlení),
- časová a ekonomická náročnost,
- vysoké nároky na spolupráci a komunikaci rozvedených rodičů,
- střídavá péče nefunguje v případech, kdy jeden či oba rodiče nadřazují své potřeby potřebám dítěte nebo se nejsou schopni dohodnout.

Názory na střídavou péči se různí ve skutečnosti, zda podmínkou pro rozhodnutí soudu o střídavé péči je dohoda resp. souhlas obou rodičů, nebo lze rozhodnout o střídavé péči i proti vůli jednoho z rodičů. Dále pak, do jaké míry má soud přihlížet k přáním a souhlasu dítěte. Rozhodovací praxe soudů v ČR se v této otázce liší, přičemž současný zákon o rodině tento problém explicitně neupravuje. Konsenzus mezi rodiči je však *velmi důležitou podmínkou fungování střídavé péče* vzhledem k tomu, jaké nároky na všechny zúčastněné klade.

Zajímavé názory (diskuse na www.kdejsitato.cz) se vyskytují v diskusích k rodinnému právu, zejména k výkonu rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství (§906-§909). Zdůrazňují, že ani v NOZ se přesně nedozvíme: „Co je to ten tak často omílaný *zájem dítěte*?“ Názory jdou do krajnosti v tom, že NOZ nazývají vrcholným dílem českého feminismu, zženštilých ministrů spravedlnosti a jejich poradců. Odvolávají se na nadějně formulace o tom, že soud má dbát na právo dítěte na péči obou rodičů, tedy vážně přemýšlet o jiné než výlučné péči matky a skepticky doplňují, že tyto naděje zřejmě soudy nebudou akceptovány.

Určitě stojí za zmínku zmínit hluboce zakořeněné pověry, odmítající střídavou péči a usilující o výlučnou péči rodiče – matky. Nevypovídají o střídavé péči jako spíše o osobnosti člověka, která se jimi ohání. O její neschopnosti otevřeného myšlení v zájmu dítěte a neochotě na svém přístupu něco měnit. Citované pověry jsou prý tak hluboce zakořeněné, že

jsou slyšet od soudkyň, sociálních pracovníc a advokátek, ale také od některých soudců a advokátů. To jen dokládá, jak jsou tyto diskuse vyhrocené. U soudců pak údajně mají znamenat problematický přístup k rovnosti pohlaví před zákonem, Ústavou, Listinou práv a svobod i mezinárodními dohodami, kterými je Česká republika vázána. Tyto mýty, obhajující výlučnou péči matky, můžeme parafrázovat následovně (www.kdejsitato.cz):

Mýtus, že *rodiče musí se střídavou péčí souhlasit*, může být oponován tím, že střídavá péče je benefitem pro dítě a nemůže být podmiňována přístupem rodičů.

Při dalším omylu, že *rodiče musí spolu komunikovat*, je potřebné rozlišit, komu je střídavá péče určena. Odpověď zní, dítěti, nikoliv rodičům. Tímto tvrzením je matka nabádána, jak získat dítě do své výlučné péče, nekomunikovat, komunikaci narušovat, otce neustále obviňovat.

Další omyl spočívá v tom, že *rodiče musí být schopni spolupráce*. Je to nesmyslný argument, neboť pokud jeden z rodičů nebude se střídavou výchovou souhlasit, nebude dobrovolně ochotný ani ke spolupráci.

Mýtus *vyhrocené (konfliktní) vztahy mezi rodiči*. Při vyhrocených vztazích mezi rodiči nesmí být ustanovena výlučná péče jednoho rodiče, neboť u dítěte vážně hrozí vypěstování syndromu zavrženého dítě. Naopak, střídavá péče pomáhá k urovnání vztahů mezi rodiči, neboť role matky a otce se za určitou dobu obrací.

A mohli bychom zkráceně pokračovat:

- *dítě má dva domovy* - smyslem střídavé výchovy je dát dítěti na vědomí, že má dva rodiče, maminku a tatínka, i když každý z nich bydlí někde jinde,
- *dítě chodí s batůžkem* – pro dítě není zátěží doba strávená u otce, ale četnost a adaptibilita dítěte na změny prostředí,
- *dítě nyní žije ve stabilním prostředí, kde si zvyklo* – dítě, přicházející o jednoho z rodičů s ním nemůže být, jak by chtělo, nechápe důvody tohoto stavu, spíše je vnímá jako své provinění (konflikt loajality),
- *není jednotný výchovný přístup rodičů* – pokud by byly výchovné přístupy rodičů totožné, nemohly by se doplňovat, byly by duplicitní, jeden z rodičů by byl zřejmě nadbytečný,
- *dítě střídá kamarády a kroužky* – zkušenosti vyspělých zemí naopak prokazují, že tento režim děti obohacuje,

- *dítě již navštěvuje základní, mateřskou školu* – dítě může pociťovat zpočátku obavy, úzkost, na druhé straně může získávat větší škálu dovedností mezilidské komunikace, sociálních dovedností,
- *vzdálenost bydlišť obou rodičů je příliš velká* – tato výhrada je příčinou všech tří výše uvedených bodů, nicméně to nemění nic na uváděných pozitivních hovořících ve prospěch dítěte,
- *polovina střídavé péče se u nás rozpadá* – pokud se většina střídavé výchovy po krátké době rozpadá, může to být důsledkem toho, že se střídavá péče přiznává rodičům, kterým nejde o dítě, ale o sebe.

Podle Špaňhelové (2010, s.141,142) lze zkráceně vidět tyto plusy a mínusy střídavé péče:

Plusy střídavé péče:

- Dítě žije u obou rodičů, vnímá, jaké mají vlastnosti, dovednosti, záliby, vnímá je rovnoměrně v rámci času, není tedy o jednu roli – mateřskou nebo otcovskou ochuzeno.
- Dítě čerpá od obou rodičů, může se zeptat každého na to, co ho zajímá a na co má rodič schopnost mu odpovědět.
- Dítě poznává přístup každého rodiče k životním situacím, vnímá, jak se staví k řešení problémů.
- Rodič si může své povinnosti nebo záliby více rozvrstvit ve dnech, kdy není s dítětem.

Mínusy střídavé péče:

- Především maminky si těžko připouštějí – a je to v normě -, že by se i tatínek mohl o jejich dítě dobře postarat. Brání se častému: „Co jsi to za matku, že dáš svoje dítě z dohledu otci?“
- Mnohdy malá flexibilita dítěte nebo jeho větší únava při přejíždění. Proto zvažovat, jak to dítěti, ale i sobě co nejvíce ulehčit.
- Překonat „zmatek“ u pedagogických pracovníků při sdělování úkolů pro dítě adresnému rodiči, který v té době má dítě ve střídavé péči.

Dá se obecně říct, zda je lepší střídavá péče o dítě, nebo není? Špaňhelová (2010,143) tvrdí, že obecně se to říct nedá. Záleží vždy na rodině, resp. na rodičích. Jak se dohodnou, jak jsou spolu schopni komunikovat o výchovných věcech ve vztahu k dítěti. Záleží také sa-

mozřejmě na dítěti, jak ono samo je rádo s oběma rodiči, jak se této péči bude chtít podřídit, nebo se bude snažit naopak se jí vyhýbat. Pokud by všechno fungovalo a rodiče by měli zkušenost, že i dítě je flexibilní, a tudíž zvládne přemísťování z jedné domácnosti do druhé, pak je to dobrý start pro střídavou péči. Její velký plus je právě v tom, že se oba rodiče podílejí na výchově a dítě má tím pádem možnost poznávat mateřskou i otcovskou roli.

2.2 VÝCHOVA DÍTĚTE V NEÚPLNÉ RODINĚ

Výchova dítěte není snadná a bez nadsázky můžeme tvrdit, že tomuto zdánlivě lapidárnímu výroku dá zapravdu každý rodič. Desítky různých situací, příčin a následků, které očekáváme, ale i desítky těch dalších, o kterých jsme dosud neměli ani tušení a které nás ve výchově věrně a neodmyslitelně budou provázet, budou způsobovat „horu“ mnohdy zdánlivě nepřekonatelných obtíží. Proto si úvodem připomeňme několik myšlenek (Velechovský, Havelka, 1996, s.19,39,83), které bychom si při jejich řešení měli uvědomovat.

Obvykle hledáme příčiny venku, když své potíže, nedostatky a problémy svého života vidíme mimo sebe. Všechno je obráceně. Hledáme jehlu na špatném místě. Nechceme vidět, že příčiny problémů jsou v nás. Ale jsou-li v nás, můžeme je sami odstranit. Zapomeňme na všechna omezení. Devadesát devět celých devět desetin procenta všech omezení, která v tomto okamžiku cítíme, jsme si postavili do života my sami svým vlastním úsilím. Cítíme se ukřivdění a poníženi, máme různé starosti a radosti, ale ty mají jen málo společného s tím, co se děje kolem nás, všechno se to děje v naší hlavě a nikde jinde. Záleží jenom na nás, jak si to připustíme. Většinu věcí, které nás zlobí, rozčilují a ponižují, udělali ti druzí úplně bezděčně a bez zlého úmyslu. Zlý úmysl tomu přisuzuji já, celý problém vzniká v mé hlavě, kde pak trápím sám sebe.

K výchově dětí se tito autoři vyjadřují takto:

Často děti podceňujeme. V dnešní informační explozi mají přístup k řadě informací, které jsme my v jejich věku neměli. Nemáme právo chtít, aby byly děti jako my. Je to problém rodičovství. Ve své představě máme obraz slušně vychovaného dítěte nebo ideálního životního partnera. Do své ideální představy se pak snažíme vědomě i nevědomě vtěsnat živého člověka, který se tam samozřejmě nemůže vejít. Někde přebývá, někde chybí, a my

se tím trápíme. Naučme se akceptovat dítě takové, jaké je, snažit se poznat, jaké je doopravdy, a pomoci i jemu samému poznat sebe sama.

Méně se tím budeme vystavovat možnému selhávání dítěte, kterým vždy zcela jistě zklame očekávání blízkých. Např. o školním neúspěchu podle Albertiové (2007) se dá říci, že je to jakási protestní reakce na příkazy typu „musíš se víc učit“. V určitém smyslu lze na selhávání pohlížet také jako na pokus získat osobní svobodu.

K potřebnému respektu k dětské osobnosti i se všemi jejími zvláštnostmi vyzývá i Prekopová, Schweizerová (2003b, 6-8). Velice sugestivně a nezapomenutelně to autorky vyjádřily slovy:

Dokud budeš u mě, chci se o tebe starat a dodávat ti sílu, abys odcházel s radostí v srdci. Když klopýtneš, chci ti dodávat odvalu, aby ses nevzdával. To proto, že vím, že tvá cesta vede nejdříve krajem, kde se já vyznám lépe. Dokud ti zvyky tohoto kraje budou cizí, můžeš se je v klidu učit u mě doma. Děti musí být na svou nelehkou cestu vybavené:

- uměním rozlišovat mezi dobrem a zlem,
- jemným citem pro ty hodnoty starého dědictví, které je dobré uchovat,
- svobodným tvořivým myšlením, které je schopno objevovat nové životní formy a prostory,
- logikou srdce, které se dokáže rozhodovat lépe než počítač,
- silnou vůlí a odolností, ochotou snášet statečně krize a zklamání,
- optimistickým životním postojem,
- ochotou otevřeně vyjádřit své pocity, řešit mezilidské konflikty, smířit se a být solidární,
- schopností milovat, to znamená mít rád druhého jako sám sebe.

Autorky však bohužel konstatují, že se většina dnešních dětí navrženému výchovnému ideálu nepřibližuje. Hrouť se při sebemenší zátěži, neumějí udržovat přátelství, neumějí čekat, neumějí dávat, pouze brát apod.

Velice zdařilý exkurz do jemné dětské dušičky provedla Prekopová, Schweizerová (2003b,s.19). Uvádějí, že vychovávat dítě znamená především respektovat jeho dětskou osobnost se všemi jejími zvláštnostmi a bezpodmínečně je milovat. Výchova je záležitostí srdce a vyžaduje mnoho trpělivosti. Dítě žije do svých sedmi let v magickém světě. Je to svět plný citů, úžasu, neohraňčených možností a láskyplné oddanosti. Analyzovat situace je schopno až po dovršení sedmi let života. Teprve nyní dosáhne analyticko-logického

myšlení. Dále pak autorky ukazují, jak rodiče mohou své děti doprovázet na jejich cestě k dospělosti v různých životních situacích (neposedné děti, udržování čistoty, povinnosti a sebevědomí, dítě a přemíra peněz, dítě v rozvedené rodině apod.).

Matějček (2013a, s. 9,13) rozlišuje etapy vývoje dítěte, i když vývoj člověka probíhá kontinuálně, trvale, plynule. Přesto panuje zásadní shoda v rozlišení některých základních vývojových fází (např. novorozenecké období, věk kojenecký, batolivý, předškolní, školní atd., až po stáří). Co je však důležité, že odpovídá na základní otázky typu: „Kdy je pro co vhodná doba a co kdy nepromeškat“. Ve svém výkladu srozumitelně spojuje poznatky vědy i praktického zkušenosti vlastní i dalších psychologů a pedagogů.

V kontextu s cílem práce se však budeme více věnovat výchově dětí, které byly rozpadem rodinných vztahů vtaženy do situace, pro kterou nemají vysvětlení a ani nevidí z ní východisko. Jde o situace, kdy obecná doporučení pro výchovu dítěte jsou navíc umocňována důsledky rozpadu rodinných nebo partnerský vztahů. O nich jsme se již zmiňovali i v předchozích částech, kdy rodinné vztahy a jejich rozpad nemohl být vysvětlován jinak než na pozadí výchovy dítěte.

Prekopová (2009, s.100,104) vysvětluje postavení dětí v narušených rodinných systémech, kdy se manželství rozchází v nenávisti a dítě pak nevnímá rodiče jako jednotu, nýbrž jako rozpolcené osobnosti. Přikloní-li se na stranu jednoho z rodičů, obviňuje toho druhého a staví se mezi ně.

Zajímavou zkušenost z rozvrácených rodinných vztahů prezentuje Prekopová (2008a) ve vztahu k „neklidnému dítěti“, které žije v tzv. „přeházené“ rodině, do které si každý z partnerů přivedl dítě z předchozího vztahu. Problém spočíval v tom, že první žena byla vypuzena z otcova srdce a otec tak synovi zabránil, aby vůči matce pocítil úctu a lásku. Stále znovu ji očerňoval v jeho přítomnosti a zastával názor, že jeho syn rozpozná co je dobré a co špatné. Dětské srdce však cítí jinak. Cítí provinění a celou silou svého podvědomí ji chce u otce zastoupit. Uzavírá s ní spojení slabých, vyvržených. A sice je takové, jaká byla matka: lehkomyšlné, nespolehlivé, hádavé, obětuje se za matku a bojuje proti otci a proti nové ženě.

Takové děti již potřebují odbornou pomoc a nejen oni, platí to též i o rodičích. Projevy dítěte mohou totiž nabýt takové intenzity, že pedagogické „po dobrém“ již nestačí a nabízí se řešení „po zlém“. Tedy trest, zpočátku mírnější, potom silnější, protože po dobrém, i když se to již zkusilo, nikam nevede. Podle Matějčka (2012c, s.12,73) očekávání jednoduchého receptu od psychologa se rodiče nedočkají. Psycholog začne zkoumat zeširoka

celou životní situaci dítěte a mnohdy k nevoli rodičů i jejich vlastní. A až poté je možno otázku „jak ho máme potrestat“ zaměnit otázkou „co máme tedy dělat?“ Jde o to, porozumět dítěti, ale i sobě a jedině potom může být nabídnuta pomoc.

Přitom musí platit:

- Výchovné odměny a tresty by měly být přiměřené osobnosti dítěte a jeho věku. Nejlepším ukazatelem přiměřenosti dárku je přání a zájem dítěte.
- Výchovné prostředky, tresty a odměny, by měly být dítěti srozumitelné. Týká se to především trestu.
- Soustava výchovných prostředků by měla být bohatá a členitá. Vyvarovat se stálého opakování jednoho a téhož postupu.
- Odměny a tresty se nesmějí přehánět. Nemáme pak možnost je stupňovat.
- V používání odměn a trestů musí být důslednost. Jinak to v očích dítěte snižuje autoritu vychovatele.

Co potřebuje malé dítě? Odpověď je podle Matějčka (2013b, s.9-16) složitá i jednoduchá zároveň: mnoho věcí, ale ze všeho snad nejvíce jistotu ve vztazích ke svým lidem. Dále pak můžeme parafrázovat, že dítě vstupuje do lidského světa – a je pro tento lidský svět základně vybaveno. Je vybaveno pro lidský vztah! Jak je to s rodiči? Prokázalo se, že muži jsou vůči malému dítěti vybaveni týmiž mechanismy jako ženy. Příroda uložila, aby chránili své ohrožené potomstvo a nemohla si dovolit luxus pouhé mateřské lásky. Podle anglického dětského psychiatra Johna Bowlbyho se citový vztah dítěte k „jeho“ lidem (matka, otec, babička či kdokoliv jiný, kdo se k dítěti mateřsky chová) zakládá nikoliv na tom, že tito lidé mu působí nějakou příjemnost (že je např. krmí), nýbrž že mu zajišťují pocit bezpečí a jistoty. Pro dítě je rozhodující psychologické rodičovství, založené na vnitřním, psychickém, citovém přijetí dítěte. Dítě pak za „své“ rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají a mají je rádi. Za zvláštní pozornost stojí výsledek jednoho z velkých výzkumných projektů, do něž byla začleněna i skupina dětí ve školním věku a navíc z rozvedených rodin pět let po rozvodu. Je zřejmé, že děti z rozvedených rodin zažívají otřesy, traumata, konflikty, frustrace, jsou neurotizovány domácím napětím. Prokázalo se, že jejich postižení odchylovající se od běžné společenské normy, tedy v čem je na tom špatně a jakému riziku je vystaveno do budoucnosti, bylo nejnižší (oproti dětem z rodin alkoholiků, nechtěného těhotenství a nemanželských dětí). Bylo to proto, že před rozvodem zažívaly pocit jistoty a bezpečí. Znamená to tedy, že na jistotě vztahů záleží od samého počátku.

Významný francouzský psycholog René Zazzo říká toto: „Víme dnes, že naše tělo nežije pouze z potravy, ale také z vřelosti někoho druhého. Biologické děje už se nedají definovat jenom funkcemi, jako je dýchání, krevní oběh, přijímání potravy apod. Je nutné vzít v úvahu i takové funkce, jako je vzájemný vztah jedinců téhož rodu“ (Matějček, 2013a, s.13).

2.3 NOVÍ ŽIVOTNÍ PARTNEŘI A VÝCHOVA DĚTÍ

Vztah mezi mužem a ženou by měl být dobrovolným sepejetím dvou rovnoprávných sebevědomých bytostí, které na svém vztahu neustále pracují. Rozpad vztahu, ve kterém jsou nedospělé děti, má rozdílné dopady nejen na každého z rodičů, ale poznamenává především děti. Partnerské soužití nemusí však mít vždy jen formu manželství, tedy nemusí být vždy legalizováno sňatkem, nicméně partnery rodičovských povinností po vzniku neúplné rodiny nezbavuje. Zpočátku půjde především o zajištění bydlení a základních ekonomických a kulturně společenských potřeb pro sebe a pro dítě. Určitě důležité podmínky, které však ani zdaleka nemusí být zárukou, že bude zajištěna optimální výchova dítěte. Rozpad rodinných vztahů, jako důsledek narušených rodinných systémů, vytváří zárodek pro vznik současných, ale i budoucích rizikových faktorů ve výchově a zdravém vývoji dítěte. Nová situace může být navíc komplikována ještě vznikem tzv. „přeházené rodiny“, do které si každý z partnerů přivádí dítě z předchozího vztahu.

Reakce dítěte na nového partnera nebývá vždy pozitivní, spíše naopak. Cítí se být zraněno, a ve své citlivosti skutečně zraněno je, vidí v něm často viníka rozchodu a není schopno vnímat jeho vlastnosti či jeho kladné stránky. Dokonce to může dospět až do takové fáze, kdy na něj zanevře.

Špaňhelová (2010, s.164 -177) se tímto problémem zabývá podrobně a doporučuje širokou škálu *pravidel pro péči o dítě po rozchodu pro rodiče, pro nové partnery, ale také vysvětluje možné varianty žití dětí po rozchodu rodičů a soužití s novými partnery*. Vybereme si proto zkráceně jen základní myšlenky, už jen proto, že rozsah možných problémů a návrhů jejich řešení je značně rozsáhlý a členitý. Nutno však dodat, že i velice podnětný, zejména pro lidi, kteří se ocitají v podobných životních situacích a kterým skutečně leží na srdci vytvořit klidné rodinné klima.

Doporučená pravidla pro péči o dítě po rozchodu pro rodiče:

- Mluvte spolu o zásadních věcích výchovy dítěte.
- Předávejte si vzájemně informace o dítěti, ale nenařizujte, ani informace nemanipulujte.
- Zajímejte se o dítě, ale dejte mu zároveň možnost nahlédnout i do svého života.
- Vysvětľujte mu, proč jste „naštvaní“, smutní, jakými problémy žijete.
- Užívejte si volný čas s ním, humor, buďte si blízcí.
- Pokud dítě nechce o svých problémech mluvit, respektujte to, ale snažte se mu pomoci, pokud to jen lze.

Doporučená pravidla pro péči o dítě po rozchodu pro nové partnery:

- Respektujte výchovná pravidla rodičů, máte jen poradní hlas, ale svůj názor, zkušenost sdělovat ve chvílích klidu můžete.
- Nepodbízejte se dítěti, ale podporujte jeho zájmy, snažte se o to, aby vás dítě lépe poznalo.
- Přistupujte k dítěti individuálně, tzn., oddělte všechno to, co Vám vadí na jeho otci, matce.
- Snažte se být s dítětem častěji sami, aby Vás lépe poznalo.

Z variant soužití s novými partnery vybíráme tu, která je autorce této práce nejbližší a která by měla být předmětem řešení v praktické části.

Vytvořily se nové partnerské vztahy, oba partneři mají dítě z předešlých vtaů – dítě partnerky s nimi žije, k partnerovi dítě dochází.

Důležitý je pozvolný přístup ze strany partnera, zejména tehdy, měl-li na něco dosud jiný názor. Své pocity by měl nejprve konzultovat s novou partnerkou. Ona je matka, a že se tak chová, může být pro to důvod, který si sama nemusí uvědomovat. Chtěla např. dítěti něco nahradit, neměla sílu být pevnější apod. Důležité však je, aby se přicházející dítě skamarádilo. Ať již při společných aktivitách, při společné komunikaci. Jejich rodič by měl umět názory dítěte, jeho postřehy tlumočit nové partnerce. Za žádných okolností nedopusťtit, aby partner výrazně upřednostňoval své dítě, ať již tím, že bude více tolerovat jeho prohřešky, nebo materiálně. Tato rozdílná výchova je mnohdy, podle zkušeností citované autorky, častým důvodem k ukončení vztahu.

Jak postupovat v situacích, kdy druhému partnerovi „leze na nervy“ nějaká vlastnost dítěte? Tady se doporučuje neukvapovat se, lépe se vzájemně poznat a pak v klidu zvážit, zda jde o handicap nebo jen o určitou jeho vlastnost.

Vždy je zapotřebí hledat, a pokud je pro to dobrá vůle, pravdivou komunikaci, konstruktivní ve vztahu k nějakému možnému řešení, pak by mělo být problémů tím méně.

Zajímavý článek se objevil v příloze MF Dnes. Samková (2013) doporučuje v našich podmínkách neobvyklé jednání. Základní myšlenkou článku je výzva skamarádit se s macechou svého dítěte. Nemusí však přímo jít o macechu, ale i o novou partnerku otce dítěte, ke které dítě dochází. Aby takový model „kamarádství“ fungoval, musí mít všechny strany dostatečně vysoké sebevědomí a být povzneseny nad malichernostmi. V každém případě je to velice prospěšné řešení, právě s ohledem na dítě. Namísto vypouštění „jedovatých slin“ a přenášení problémů dospělých na ně je tu možnost vytvořit prostředí, které nebude dítěti vytvářet zmatek v hlavě. I tak je to, jak jsme si již řekli, pro ně velice složité a je to jeden z počinů, který bychom měli být schopni, jak jinak než ve prospěch dítěte, vykonat. Zajímavým zjištěním je to, že nejdůležitější osobou je tady otec, je to jeho nová role, funguje jako nový spojovací článek, rozhodčí. Všichni totiž od něj očekávají jasné postoje a jasná rozhodnutí. Pokud se mu ve změní ženských vlivů podaří zachovat jasný směr, naučí se ho respektovat a přijmout hranice, které stanoví. Aplikovat tyto poznatky však můžeme i na jiné varianty žití dětí po rozchodu rodičů a soužití s novými partnery. Neustále je totiž důležité si uvědomovat, že oba rodiče po rozchodu musí spojit společný zájem a vůle vychovat zdravého jedince, vytvořit mu snesitelné a co nejméně konfliktní (rizikové) podmínky pro život.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 DÍLČÍ VÝCHODISKA

Po předchozí deskripci *rodiny a rodinných vztahů, jejich rozpadu a vzniku neúplné rodiny, psychologických, sociálních a ekonomických aspektů neúplné rodiny* jsou níže shrnuta základní teoretická východiska spolu s dílčími poznámkami autorky. Tato východiska vyjadřují výběr rozhodujících myšlenek z předchozích kapitol a mají charakter *analyticko-syntetického přístupu*, spočívajícího ve vhodném výběru poznatků, kterými se neustále vracíme k výchozímu celku a zkoumáme působení jeho jednotlivých částí na něj (v našem případě zdravý vývoj dítěte ve složitých podmínkách neúplné rodiny a střídavé péče). Výběr z předchozích kapitol do jisté míry ohraničuje přípustnost chování partnerů, pokud mají skutečně vůli zajistit výchovu jejich společného potomka (ů). *Empirická generalizace* bude spočívat v tom, že zkušenost na základě poznání bude v návrhové části zevšeobecněna a do jisté míry zjednodušena a bude směřovat k návrhům možného uspořádání, komunikace, případně kultivace vztahů mezi odloučenými partnery s akcentem na zdravý vývoj dítěte.

Základní východiska určující rodinné vztahy:

- Zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze dne 3. 2. 2012 bylo s účinností od 1. 1. 2014 nově konstituováno Rodinné právo. Zákonem jsou vymezeny manželství, příbuzenství a švagrovství, poručenství a jiné formy péče o dítě.
- Z hlediska sociální psychologie jsme si ústy renomovaných odborníků charakterizovali podstatné funkce rodiny (biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a specializačně výchovnou).
- Do teoretické části byl zahrnut výklad pojmů manželství, mateřství a otcovství, výchova dítěte, zejména pak pojem gender a jak se vývojově a společensky mění podstata tohoto pojmu.
- Charakterizovali jsme si příčiny rozpadu vztahů a důsledky vzniku neúplné rodiny.
- Byly vysvětleny psychologické, sociální a ekonomické aspekty rozpadu vztahů s dopadem na možný negativní vývoj dítěte cestou odborných poznatků a doporučení.

Hranice vztahů s bývalým partnerem a ve vztahu ke společnému dítěti bývá mnohdy „legalizována“ vzájemnou dohodou a potenciální možnost soudního rozhodnutí nemusí být vyu-

žita. V komparaci s výše uváděnými východisky, resp. shrnujícími poznatky, lze tuto praxi hodnotit pozitivně. Pochopitelně, dá-li se to tak s ohledem na výchovu dítěte a fungování podobných vztahů říci. Pozitivní totiž vůbec nemusí znamenat ideální. Ochota vychovávat, vůle překonávat potíže, vytvářet vhodné podmínky, hledat lepší možnosti jsou sice objektivně nutnými, nikoliv však postačujícími předpoklady. Na „vlastní kůži“ to zažila i autorka práce, ale naznačují to i výsledky výzkumu, jehož výsledky budou prezentovány v dalších částech práce. Po pečlivém studiu odborných doporučení se totiž objevuje řada objektivních okolností, které mnohdy rodiče ani netuší, ale i situací, které by s lepší znalostí určitě řešili jinak. Zejména také proto, že dítě roste, mění se, mění se i podmínky a názory na výchovu.

Základní východiska pro hodnocení střídavé péče:

- Rodinné právo, § 906 - § 909 (NOZ, 89/2012). Soudem je posuzován zájem dítěte, rozhoduje o svěření dítěte do střídavé péče, bere ohled na osobnost dítěte, vlohy a schopnosti, na citovou orientaci, zázemí dítěte, na schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám.
- Názory na střídavou péči a její dopady na zdravý vývoj dítěte jsou značně rozdílné. Odborníci i diskusní fóra rodičů polemizují o jejich výhodách a záporech, o výkladu pojmu *zájem dítěte*. Konsenzus mezi rodiči je však velmi důležitou podmínkou fungování střídavé péče.
- Úsilí o získání výlučné péče matky podporují názory, které sice psychologové odmítají a nazývají je mýty, ale soudy se přesto přiklánějí na stranu těchto mýtů (oboustranný souhlas rodičů, potřeba jejich spolupráce, dva domovy, chození s batůžkem apod.).
- Názory pro střídavou péči vyzdvihují, že dítě není ochuzeno o mateřskou ani o otcovskou roli. Dále pak, že dítě čerpá od obou rodičů, dítě poznává přístupy rodičů k životním situacím, děti cítí, že je to spravedlivé a říkají, že jsou milovány oběma rodiči, rozchod pro ně není zdrcující.
- Nejčastější zápory střídavé péče jsou uváděny: malá flexibilita dítěte nebo jeho větší únava při přejíždění, časová a ekonomická náročnost, nároky na komunikaci rodičů, nadřazování vlastních potřeb některým z rodičů, partnerů.
- Úspěch střídavé péče není jednoznačný, vždy záleží na rodičích, jejich dohodě, komunikaci o výchově, ale i na dítěti, jak se jí bude podřizovat nebo vyhýbat.

Základní východiska pro hodnocení výchovy dítěte v neúplné rodině:

- Neidealizujme si představy o dítěti. Naučme se akceptovat dítě takové, jaké je, snažme se poznat, jaké je doopravdy, a pomoci i jemu samému poznat sebe sama.
- Naučme je rozlišovat mezi dobrem a zlem, vypěstujme u něj silnou vůli, odolnost, optimismus, ochotu vyjadřovat své pocity, schopností mít rád druhého.
- Respektujme dětskou osobnost.
- Dítě potřebuje pocit bezpečí, jistoty a lásky.
- Odměňujme a trestejme velice uvážlivě.

Základní východiska pro žití s novými partnery a výchovu dětí po rozpadu partnerství:

- Zpočátku půjde především o zajištění bydlení a základních ekonomických a kulturně společenských potřeb pro sebe a pro dítě.
- Eliminace rizikových faktorů po rozchodu pro rodiče a pro nové partnery v určitých variantách soužití.
- Pravidla pro žití v „přeházené“ rodině.
- Jak se zachovat, když vám dítě „leze na nervy“.
- Možnosti uzavření „kamarádství“ s novým partnerem bývalého manžela, případně druhá za účelem společného zájmu na výchově dítěte.

Poznatky z podstatných částí předchozích kapitol můžeme doplnit o poznání, že *klidný rozchod partnerů možno provést se vzájemným respektem a po vzájemné dohodě, mají-li oba partneři na mysli zdravý vývoj dítěte a jsou-li pro to vytvořeny základní podmínky a předpoklady*. Argument správné výchovy je však obecně vnímán a často i hlasitě prezentován i v případech, kdy partneři nejsou schopni zajistit ani základní péči. Další závěr tedy spočívá v tom, že *až teprve po studiu odborných pramenů, rozhovorů s odborníky, při permanentním zamýšlení se nad širokou škálou doporučení lze porovnávat, hodnotit a kvalitní výchovu realizovat v praxi*.

Důležité je připomenout, že poznatky z podstatných částí předchozích kapitol nejsou vždy úplně jednoznačné a budou získávat trhliny tím více, čím podrobněji se budeme zabývat názory a diskusemi k problematice střídavé péče, její právní úpravě a k výkonu právní praxe, ale i k navazujícím otázkám výchovy dítěte s novým životním partnerem. Na toto téma se vyskytuje velice široká diskuse, zdůrazňující výhody, ale i zápory těchto vztahů. Nutně pak musí být nastolena otázka, na čí straně je pravda. Názory žádného z diskutujících nelze podceňovat, jsou vesměs postaveny na vlastní zkušenosti, resp. na výzkumech celých týmů

odborníků. Přesto i tak nejsou jednoznačné a ani jimi být nemohou. Věda má sice váhu prokázaných a praxí ověřených poznatků, praktické zkušenosti však vytvářejí nové impulzy pro vědecký výzkum. Je to proto, že proces zajištění výchovy dítěte je dynamický, děje se v neustále se měnících sociálních a ekonomických podmínkách, mění se vztahy mezi lidmi, mění se i samotní lidé v důsledku nejrůznějších příčin. Proto nemůže existovat vzorový model chování, který by všechny tyto příčiny a důsledky byl schopen akceptovat. Mnohé z nich jsou schopny postavit záměry rodičů, ale i odborníků úplně „vzhůru nohama.“ Vidíme to na různých diskusních fórech, kde každý z diskutujících předkládá svůj vlastní model, poplatný jeho možnostem a zkušenostem. A to je skutečnost, kterou bychom *mohli* akceptovat. Úmyslně nebylo použito „musíme“, protože tyto názory a zkušenosti jsou relevantní jen potud, pokud se nedostávají do příkrého rozporu s poznatky a zkušenostmi, které při současné úrovni poznání již mají charakter notorií. Tedy něčeho, co je již dávno prokázáno a praxí ověřeno. A to bude tvořit východisko pro praktickou část práce, ve které autorka prostřednictvím pilotních projektů (kazuistik) neúplné péče a střídavé péče, zasazených a mapujících zcela konkrétní podmínky, *bude hledat vhodné řešení s akceptem na zmiňované notoriety, ale i zkušenosti respondentů. Očekávaným výsledkem by mělo být zevšeobecnění poznatků a jejich promítnutí do určitých doporučení, které by u respondentů, a nejen u nich, mohly směřovat i ke změnám názorů, postojů či k eliminaci „prohřešků“ při výchově dítěte.*

4 METODIKA

Na úvod je potřebné zdůraznit, že s ohledem na vymezený rozsah práce byly v teoretické části popisovány jen základní problémové okruhy a v rámci nich vybrané, nejčastěji se vyskytující názory. A i když se většinou jedná o názory renomovaných odborníků, přesto teoretická východiska v tomto rozsahu nemůžeme pokládat za zcela vyčerpávající. Právě tak to platí i o názorech diskutujících, vyjadřujících se k jednotlivým problémům. Pro naše potřeby však vytvářejí postačující databázi myšlenek, přístupů a názorů, jejichž spojovacím můstkem je úporná snaha všech o *výchovu dítěte v mnohdy komplikovaných podmínkách neúplné rodiny*. Proto se empirická část práce bude opírat o odborná stanoviska, která jsou shrnuta kapitole *Dílčí východiska*, a která budou vytvářet oporu pro analýzu konkrétních kazuistik. Podle výše zmiňovaných okolností a za těchto podmínek můžeme řešit případové studie (kazuistiky), stanovovat zásady správného chování a správných postojů v konkrétních případech, v konkrétních podmínkách. Každá samostatně řešená kazuistika bude svým způsobem model výchovy, který „režíroval“ sám život a z tohoto pohledu bude podroben analýze. Jaký je tento model? Jaký má být ideální model? V našem případě bychom si měli umět vytvořit ideální model střídavé péče, ale i model péče o dítě ve výlučné péči, např. matky, který je s jistou abstrakcí srovnatelný s poznávaným. Ale existuje takový ideální model? Teoretický určitě ano. S přispěním psychologů, právníků, sociálních pracovníků to nemůže být problém. Podobně s přispěním předchozích kapitol, ale i podle jejich dílčích závěrů, jsme si obraz o ideálním modelu té které péče již mohli vytvořit. To by byl model teoretický. *Reálný model, který bychom mohli vydávat za ideální, může být každý, který pro zcela konkrétní, posuzovaný případ, a je úplně jedno, zda se jedná o střídavou nebo výlučnou péči, vytváří vhodné podmínky pro výchovu dítěte. A půjdeme-li ještě dále, nejenže vytváří vhodné podmínky, ale výsledkem této péče je skutečně zdravé a spokojené dítě.* Právě v tomto konkrétním případě, v konkrétním čase. Musíme si však uvědomit, že výchova je proces probíhající v čase, a nejedná se jen o jeden měsíc, ani o jeden rok. Podmínky výchovy se neustále mění, o tom jsme se již několikrát zmiňovali. Nemůžeme opomenout neustále se měnící podmínky pro výchovu, bohužel také možné nestandardní, nesprávné názory samotných rodičů na výchovu. A tyto skutečnosti se nám budou odrážet i v řešení jednotlivých kazuistik. Nic nám nebrání v tom, abychom postavili idealizovaný model výchovy proti konkrétně posuzovanému a k řešení použili širokou škálu v textech, ale i ve výpovědích respondentů uváděných argumentů pro a proti. Každý za-

stánce některého z názorů argumentuje, že právě ten jeho poznatek nebo model by za určitých podmínek mohl být optimální a znovu zdůrazňujeme, vždy a jen *s ohledem na výchovu dítěte*. A to je průsečík, ke kterému budeme upínat svou pozornost. V dalších částech to bude i pro nás základní a rozhodující vodítko, pomocí něhož budeme hodnotit, s jakým úspěchem, případně s jakými nedostatky realizují výchovu vybraní respondenti v kazuistikách neúplná rodina a střídavá péče. ***Za tím účelem jsme oslovili respondenty ke kazuistice výchovy dítěte z neúplné rodiny a ke kazuistice střídavé péče. Pro tyto respondenty jsme zvolili stejnou metodiku postupu ve čtyřech krocích. Od základních vstupních informací, výpovědi životního příběhu na položené otázky, vlastního názoru respondenta, až k závěrečnému hodnocení dané kazuistiky. Pro kazuistiku, tentokrát ve vztahu k veřejně diskutovaným otázkám, bude samotná autorka práce. Na základě svého životního příběhu se bude vyjadřovat nejen k problematice výchovy dětí z neúplné rodiny, ale i ke střídavé péči a výchově dětí s novými životními partnery. Protože nemůže být sama sobě respondentkou, k této kazuistice jsme volili odlišnou metodiku. Po obdobném uvedení základních vstupních informací a výpovědi vlastního životního příběhu bude prezentovat své osobní zkušenosti, názory a shrnující poznatky v diskuzi s názory na neúplnou výchovu, střídavou péči a výchovu s novým životním partnerem.***

U každé kazuistiky bude prioritně prezentováno, jak a za jakých okolností bylo rozhodnuto o péči dítěte. Zda se bude jednat o výchovu dítěte formou střídavé péče nebo ve výlučné péči jednoho z rodičů a s jakým úspěchem tato forma péče probíhá. Právě na těchto konkrétních případech budeme posuzovat, čím se od sebe odlišují, v čem jsou si podobné a jaká forma je v dané kazuistice vhodnější.

Respondentům byly položeny otázky, vypracované zvlášť pro neúplnou péči a zvlášť pro střídavou péči (viz příloha I a příloha II). V kazuistice autorky práce vyvstanou otázky k její výchově vyvolané širokou diskusí.

Jména respondentů nejsou, s ohledem na jejich přání, skutečná.

5 ANALÝZA KAZUISTIK

Analýzu jednotlivých kazuistik budeme provádět ve čtyřech na sebe navazujících krocích. Nejdříve uvedeme vstupní informace o samotném objektu výzkumu, poté podrobně popíšeme řešené problémy respondenta, jako reprodukci jeho výpovědi a reakcí na položené otázky, pak samostatně budeme prezentovat názor respondentky na vhodnost realizované péče a na závěr shrneme základní poznatky k této konkrétní kazuistice.

V případě kazuistiky prezentované autorkou práce budeme postupovat dle kap.4

5.1 Kazuistika-neúplná rodina (Jana)

5.1.1 Vstupní informace

Stav:	neúplná rodina
Respondent:	matka (Jana), 27 let
Příčina stavu:	rozvod manželství
Děti:	chlapec, v době rozvodu 2 roky.

5.1.2 Výpověď respondenta

Jana se vdávala poměrně mladá ve věku 19 let. Manželství bylo uzavřeno v době jejího těhotenství, ale jako problém to nevidí, s partnerem se měli rádi a jejich plány na společný život to jen urychlilo. Bydlení měli prozatím zajištěno u rodičů Jany v rodinném domě, manžel pracoval jako manažer u tuzemské firmy, takže jejich ekonomické zajištění bylo na solidní úrovni a výhledově skýtalo naději na samostatné bydlení. Po narození dítěte se však záhy začaly projevovat problémy mezi manžely. Dilem to bylo proto, že do jisté míry provizorní bydlení nebylo dle představ manžela, dilem proto, že v jeho zaměstnání se vyskytly problémy, které ohrožovaly jeho pozici v poměrně dobře placené funkci, dilem také proto, že mezi rodiči Jany a manželem se stále častěji projevovaly konflikty. Hlavní příčinu lze spatřovat v tom, že ohrožení manžela v manažerské funkci bortilo jeho plány na osamo-

statnění se a získání nového bydlení. Byla to však situace, která hrozila prozatím jen potencionálně, nicméně tento stresor vyvolával celou řadu negativních projevů, zejména ze strany manžela. Jeho vztah k rodičům Jany byl jimi hodnocen jako neuctivý a přezíravý a vůči ní samotné se začínala projevovat agresivita, neústupnost a dominance. To vše probíhalo ještě před narozením dítěte. Rok po jeho narození se vztahy mezi manžely navzájem a vztahy mezi manželem a rodiči Jany přiosměly. Byla tu jistá naděje, že po narození dítěte se dosavadní problémy budou zdát podružné a že společný zájem rodiny o výchovu dítěte tyto spory překlene. Skutečně tomu tak bylo, ale jen zpočátku, přibližně do jednoho roku věku dítěte. Bohužel, pak se naplnily černé předtuchy manžela a firmu byl nucen opustit. I když to netrvalo příliš dlouho a nové zaměstnání mu zajišťovalo podobný standard, mezi tím se spory vyhrotily natolik, že vzájemná důvěra mezi manžely byla natolik poznamenána, že poprvé padlo slůvko rozvod.

Má-li být manžel hodnocen z hlediska vztahu k dítěti, je potřebné říci, že jeho narození vnímal velice emotivně, bylo na něm znát, že dítě má nade vše rád. Zpočátku, pokud to jeho pracovní povinnosti dovolovaly, byl manželce při opatrování dítěte nápomocen a velice trpělivě snášel jeho běžné dětské projevy. Stačilo však jen krátké období mezi propuštěním ze zaměstnání a získáním nové pracovní příležitosti a předchozí agresivní chování manžela se vrátilo ještě intenzivněji. I když získal nové zaměstnání, jeho adaptace na nové prostředí, časově náročné rozvržení pracovní doby a časté služební cesty jej od rodiny stále více oddělovaly. Jeho nepřiměřené chování se stupňovalo, agresivita stoupala a jeho přítomnost doma vždy byla spojována s dramatickým řešením maličkostí, hádkami a stále častějšími urážkami všech blízkých. Protože manžel postupně pozbýval vlastnosti, pro které jej Jana měla ráda a tyto excesy, i přestože po mnoha vzájemných rozhovorech, vedených v klidu, dokonce i s uznáním svých chyb a s příslibem, že bude své chování lépe usměrňovat, přetrvávaly i nadále, Jana podala návrh na rozvod. Rozvod proběhl bez komplikací a vzájemnou dohodou obou partnerů, že o dítě, které právě dovršilo věku dvou let, se bude starat matka a že otec bude mít k němu přístup formou „víkendového“ otce. Tedy každý druhý víkend a jeden den v týdnu. Tato dohoda byla možná s ohledem na osobní vlastnosti, ekonomické zajištění a nové možnosti bydlení bývalého partnera. Stále zde byla záruka, že jejich vzájemná komunikace se bude vyvíjet správným směrem a že výchova dítěte bude zajištěna. Ekonomické zajištění rodiny si bývalí partneři dohodli ve vzájemně akceptovatelné výši výživného, a protože nové zaměstnání bývalého manžela skýtalo opět

nadstandardní příjmy, byl ochoten zajišťovat bývalou rodinu i dalšími nákupy např. oblečení, dárků, hraček, dokonce i některých tuzemských pobytů v rekreačních zařízeních.

Protože dítě v době rozvodu mělo jen dva roky, přesto otce vnímalo jako blízkou osobu a s jeho předáváním a jejich vzájemným vztahem nebyl žádný problém. Vše probíhalo poměrně hladce až do 4 let věku dítěte. Tehdy si bývalý manžel našel jinou partnerku, se kterou není dodnes sezdán, a společné dítě nemají. Vzájemná komunikace mezi bývalými rodiči, kterou dosud bylo možné pokládat za velice dobrou, začala slábnout a některé otázky, které dříve ve vztahu k dítěti řešili bezodkladně, byly odsouvány nebo vysvětlovány neúplně a podle názoru respondentky i zkresleně. Jana důvod spatřovala v nové partnerce manžela, která pochopitelně ovlivnila jeho život zcela zásadním způsobem. Protože nemají společné dítě, často cestovali, o víkendech se nezdržovali doma, byl narušován harmonogram pobytu dítěte u nich a respondentka měla pocit, že nové partnerce je dítě na obtíž. Dokonce ani bývalý manžel mnohdy nebyl schopen vysvětlit příčiny tohoto jednání a hrozícího „ochladnutí“ zájmu o vlastní dítě. Jana hlavní důvod viděla v tom, že bývalý manžel nebyl schopen prosadit pevná pravidla dohodnuté péče u nové partnerky a zajistit si respekt k jejich dodržování.

Jak Jana uvádí, zlomový okamžik nastal ve věku dítěte čtyř let, kdy jeho vnímání bylo sice ještě v zajetí magického světa, nicméně už bylo schopno reagovat na určité negativní projevy okolí a přenášet je do svého chování. Tuto skutečnost respondentka zaznamenala tím, že se dítě přestalo na víkendový pobyt těšit a dokonce jej i začínalo odmítat. To byl právě ten okamžik, kdy respondentka žádala bývalého manžela o přijatelné vysvětlení při vzniku těchto projevů v chování dítěte a chtěla znát jeho názor. Všimla si totiž, že chování manžela při přejímání dítěte je nepřírozené, podbízáivé a že si je získává dárky. Ke všemu se do těchto problémů vložili rodiče Jany, pro které bývalý zeť ztratil původní kredit a u kterých se z času na čas a dokonce i před dítětem objevovaly negativní verbální výroky na adresu otce. Aby to dále nepokračovalo, musela si s rodiči otevřeně promluvit a dle jejího tvrzení to nebylo vůbec snadné. Nicméně později rodiče přistoupili na základní pravidla a pochopili, že to činí v zájmu dítěte a upevňování jeho vztahu s biologickým otcem.

Vnímání problémů samotným dítětem odráží chyby dospělých, a proto bylo potřebné tuto hrozící situaci zavčasu zažehnat. Jana se usilovala o obnovení předchozí úrovně komunikace s cílem otevřenějšího řešení problémů, větší pravdomluvnosti a permanentní informovanosti. Při vzájemném setkání s manželem si podrobně problém rozebrali a řekli si o možných rizicích ve výchově dítěte. Přestože manžel uznal některé své chyby, o správném

přístupu své partnerky neměl pochyb. Právě na tomto setkání a v otevřeném dialogu manžel přiznal, že z hlediska časové náročnosti své funkce si často dítě na víkendový pobyt převzal, ale že starost o ně svěřil své nové partnerce. Také ale přiznal, že pozoroval změny v chování dítěte, v jeho menší náklonnosti k němu. Nevěnoval tomu příliš velkou pozornost, protože tyto změny byly časté jen v okamžiku, kdy si dítě přebíral na víkendový pobyt, ale během pobytu již téměř vůbec. Také se méně projevovaly při převzetí na jednodenní pobyt během týdne, kdy zůstávali v blízkosti domova dítěte. Uznal, že si jeho náklonnost získával častými dary a že toto chování nevidí jako správné.

V současnosti má dítě pět let a původní podoba výchovy dítěte v neúplné rodině probíhá i nadále. Jana se dosud neprovdala a nemá žádného stálého partnera. Po třech letech od narození dítěte nastoupila opět do zaměstnání jako mzdová účetní v organizaci veřejné správy. Nástupem do zaměstnání, byť je poblíž jejího domova, se zvýšila časová náročnost na výchovu dítěte. Zejména bylo potřebné vymezit prostor pro předávání dítěte do školky a jeho převzetí, nákupy a obstarávání domácnosti, ale i samotný čas pro vycházky a hry s dítětem. Důležitou roli zde sehrávají rodiče Jany, které jí pomáhají a bez kterých si jen stěží dovede představit, jak by výchovu zajišťovala. Je však toho názoru, že mnoho žen je v podobné situaci a problémy zvládají. Obzvlášť zde sehrává důležitou roli i skutečnost, že po předchozích problémech je na manžela a nyní již i na jeho novou partnerku spolehnutí a že některé časově náročné situace (měsíční uzávěrky v účtárně) může řešit i s jejich pomocí a že pobyt dítěte u nich nové partnerce již není na překážku. Jana se nyní dokonce domnívá, že partnerku podezřívala neoprávněně. Komunikaci s manželem rozšířila i na ni a ukázalo se, že se jedná o sympatickou a vstřícnou ženu.

Protože dítěti je již pět let a své pocity dovede již lépe vyjádřit, je celá řada důvodů se domnívat, že pobyt u otce a jeho partnerky je pro něj vždy vítanou záležitostí. Svědčí o tom i jeho mnohá vyjádření na jejich adresu, těší se na některé víkendové akce a rád o nich hovoří. Vždy je však spojuje s osobami, se kterými se jich zúčastnil a dokonce si i rozšířil okruh kamarádů, kteří jsou dětmi otcových známých a jeho partnerky nebo jejich blízkých rodin.

5.1.3 Názor respondenta

Respondentka se vyjádřila k otázce, zda ji vyhovuje výchova dítěte v neúplné rodině, zda ji zvládá a zda neuvažuje o střídané péči.

Jana: *Výchova dítěte v neúplné rodině, tak jak jsem ji poznala já, mi vyhovuje, a i když je to náročné, dá se to zvládnout. Pokud matka vychovává dítě v podobných podmínkách, jako mám já, myslím tím, že mám zaměstnání, výživné, mám kde bydlet, pak pokud nejsou závažné zdravotní problémy, zastávám tuto formu výchovy. Pokud jsou partneři schopni se dohodnout a je záruka, že prostředí, do kterého dítě přichází, je vhodné, pak není problém, aby dítě u otce bylo i delší dobu a nemusí být do toho zatahován soud. Myslím si, že soudní rozhodnutí tento stav nezmění, pokud bude mezi rodiči zášť a může to jen dítěti škodit. Nechci zpochybňovat právo otce na střídavou péči, ale zkušenosti z rozpadů střídavé péče mluví jasně, proto bych se toho bála. Mohu však připustit, že mé podmínky jsou na dobré úrovni, pokud by se změnila a střídavá péče by je mohla napravit ve prospěch dítěte, pak snad ano. Říkám jen svůj názor, že naše dítě tuto výchovu snáší dobře a že nám vyhovuje.*

5.1.4 Shrnutí

Z této kazuistiky vyplývá několik poznatků, které pro hodnocení výchovy dítěte v neúplné rodině mají rozhodující význam:

- Výchova dítěte v neúplné rodině může být pro dítě prospěšná, pokud jsou partneři schopni vzájemné a otevřené komunikaci.
- Musí být vytvořeny na straně matky základní podmínky pro výchovu dítěte, tzn. ekonomické, zdravotní, sociální.
- Partneři si musí být vědomi své odpovědnosti za výchovu dítěte a o správné výchově musí mít základní znalosti.
- Projeví-li se první rizikové faktory v prostředí a v chování dítěte, příčiny musí být neodkladně řešeny, nejdříve ve vzájemném dialogu partnerů a poté i ve spolupráci s psychologem.
- Dítě může mít kladný vztah k rodičům i bez soudně nařízené střídavé péče.
- Ukázalo se, že je vhodné navázat kontakt i s případnou partnerkou otce a i s ní se radit o stejných výchovných principech.
- Prarodiče je potřebné vhodným způsobem usměrňovat.
- Podbízení se, nevhodné a příliš časté nákupy dítěti k jeho získání nejsou vhodné a rizikovou situaci neřeší.

Často kladené otázky, zda výchovu v neúplné rodině nebo střídavou péčí jsou dvě hlediska, která mají svá specifika, odpůrce i příznivce. Rozhodnutí pro tu či onu formu musí být vždy v zájmu dítěte. Na této kazuistice jsme si ukázali, že může existovat i jakýsi hybrid, který je sice výchovou v neúplné rodině, ale rozšířená účast na výchově dalšími partnery, schopnost se dohodnout a dítě v pobytu u otce striktně nevymezovat jen na určitý konkrétní termín, může být do jisté míry volnějším výkladem střídavé péče. Rozhodující úlohu však zde sehrávají vhodné podmínky a zejména možnosti pro výchovu, ale i vzájemná důvěra mezi bývalými partnery. Nejlepším důkazem je spokojenost obou partnerů a jejich zdravé dítě. Respondentka se přiklání tedy k výchově dítěte v neúplné rodině, nicméně střídavou péčí do jisté míry připouští, pokud by podmínky pro výchovu u ní nebyly vhodné. Vyjadřuje také svůj názor, že pokud se rodiče nejsou schopni sami dohodnout, pak za ně rozhoduje soud. A protože nebyli schopni se dohodnout, pak bude mezi nimi panovat určitá rivalita nebo zášť, což může jen dítěti škodit.

Z výpovědi respondenta vyvstala jedna skutečnost, která si zaslouží pozornost. Když dítě negativně reagovalo na pobyt u otce, jednali správně, když tuto záležitost prodiskutovali a snažili se zjistit příčinu. Nicméně je tu určité riziko, že pravá příčina nemusí být zavčasu odhalena. Proto je potřebné doporučit, aby se podobné projevy řešily i ve spolupráci s psychologem, který bude zárukou, že se nedopustíme nechtěného omylu.

5.2 Kazuistika – střídavá péče (Romana)

5.2.1 Vstupní informace

Stav: střídavá péče

Respondent: matka (Romana), 39 let

Příčiny stavu: rozvod manželství

Děti: dcera, v době rozvodu prvního manželství (11 let),
syn, v době rozvodu druhého manželství (4 roky)

5.2.2 Výpověď respondenta

Romana se rozvedla s prvním manželem, když dceři bylo 11 let. Rozvod nebyl nikterak dramatický a o dítě bylo postaráno z hlediska placení výživného a zajištění bydlení v panelové zástavbě. Ostatní majetkové uspořádání bylo již v průběhu soudního konání vyřešeno ke spokojenosti obou stran. Romana měla zaměstnání s průměrným měsíčním příjmem, nicméně jim to pro zajišťování výchovy a uspokojování běžných životních potřeb, stačovalo.

Příčinu rozchodu Romana uvádí na straně manžela, který se seznámil s jinou ženou, a původní rodina pro něj se stala bezvýznamnou. Zpočátku sice projevoval o dítě zájem, ten však postupně vyprchal. Je pravdou, že si manžel dceru brával k sobě do nově zakoupené garsonky, navštěvoval ji dokonce i doma, čemuž Romana, která žila bez partnera, nikterak nebránila. Později však, a stále méně častěji, je navštěvoval, až přestal úplně. I když se výchova dítěte z neúplné rodiny a s aktivní účastí otce zpočátku zdála být nadějnou, zejména po stránce ochoty manžela respektovat Romanou navrhované podmínky návštěv, ukázalo se velice brzy, že jde o omyl.

Dcera rozvod rodičů přijala velmi negativně, na otce byla značně fixována a jeho odchod byl pro ni bolestivý. Přibližně v jejích 12 letech se otec znovu oženil a záhy nato se jim narodilo dítě.

Důvodů, proč bývalý manžel postupně ztrácel zájem o výchovu dítěte, je několik. Dcera byla již před rozvodem svědkem domácích neshod a častých výstupů, které ve svém věku velice intenzivně vnímala, přesto však neustále žila v naději, že problémy postupně zaniknou a navrátí se harmonie domácího prostředí. V hádkách často zaznívalo slovo nevěra, která byla otcem ostře odmítána, dokonce v jednom případě došlo i k domácímu násilí, kterého byla svědkem. Dcera odchodem otce velice trpěla, a i když byla svědkem předchozích sporů rodičů, otec byl pro ni i nadále autoritou a byla ochotna jej navštěvovat. Ve škole se jí však zhoršil prospěch, matce začala odmítat, přestala si plnit své domácí povinnosti a dokonce se začala i hrubě vyjadřovat. Návštěvy u otce po jeho svatbě již pro ni nebyly vítanou příležitostí trávit s ním volné chvíle, ale staly se stresujícími událostmi, jeho manželku chápala jako příčinu rozchodu rodičů a svým chováním a verbálními projevy jí to dávala najevo. Vztahy mezi nimi byly velice napjaté a na straně manželky začalo docházet k odmítání poskytovat dceři dočasně rodinného zázemí. Je zřejmé, že tlak nového rodinného prostředí a zmiňovaných okolností byl natolik silný, že jemu otec podlehl a svůj

nezájem o další výchovu dcery, po ostrých diskuzích a výměnách názorů s ní, dal zřetelně najevo.

Romana se po dvou letech po rozvodu znovu provdala. Její nový manžel se zdál být zárukou budoucího klidného rodinného života, pracoval jako drobný živnostník, vlastnil byt a k třináctileté dceři si vypěstoval harmonický vztah. K Romaně se přestěhoval a svůj byt začal pronajímat. Po roce Romana porodila syna. Výchova obou dětí skýtala naději na klidný život v přijatelných ekonomických podmínkách, všestranné péči o ně a v klidném rodinném prostředí. Skutečně tomu tak bylo, ale jen zpočátku manželství. Ekonomické zázemí ještě nemusí být zárukou bezproblémové výchovy dětí. Manžel o výchovu syna projevoval mimořádný zájem, jeho výchovné schopnosti byly na dobré úrovni, jak to jen bylo možné pomáhal i s běžným zajišťováním rodinných potřeb, domácích prací, organizoval víkendové pobyty na nově zakoupené chatě. Stále častěji však upřednostňoval svého syna. Značný věkový rozdíl mezi dětmi měl za následek, že výchova otčima se soustředila více na vlastního syna a od dcery se očekávala větší samostatnost a tolerance. Zpočátku to bylo přirozené, ale časem se původní harmonie mezi dcerou Romany a jejím otčímem začala měnit. Její potřeby se zdály být již příliš náročné, podle otčima mu pramálo projevovala úctu a vděčnost za to, že ji, jako nevlastní dceru, vychovává. Jakmile se do jejich vzájemných sporů a na obranu dcery vložila Romana, vznikaly velice konfliktní situace za účasti dcery, která se svým chováním vrátila do období rozchodu s prvním manželem. Je zřejmé, že příčinu stále častějších sporů podvědomě spatřovala ve své osobě, v některých sporech jí to dokonce bylo i ze strany otčima takto nešetrně sděleno. O to více si kladla za vinu, že rodina přechází do kritického období, z této situace neviděla žádné východisko a umocnilo se to tím, že poprvé padlo slovo rozvod. V té době již měla 17 let a její nevlastní bratr 4 roky. Jejich vztah nebyl rodičovskými spory poznamenán, byl blízký a měli se rádi. Každý však žil v jiném světě rozdílných zájmů. Syn byl na svůj věk rozumově vyspělý, hravý, přítulný a spory v jeho přítomnosti nebyly vedeny, a když přece jen, jejich význam nechápal. Jeho chování bylo dětsky přirozené a nebyly na něm patrné žádné změny. Pro trvalé neshody mezi manžely skutečně došlo k rozvodu. Návrh na rozvod podal manžel. Co však Romana neočekávala a čeho se bála, aby manžel nenavrhl výchovu dítěte formou střídavé péče. Zpočátku se snažila s manželem domluvit na výchově společného syna formou „víkendového otce“, ale ten to rezolutně odmítal. K návrhu střídavé péče přece jen došlo a soud rozhodl po zvážení všech okolností ve prospěch navrhovatele. Tady je nutno říci, že i samotná Romana nakonec projevila souhlas. Zvážila totiž své omezené možnosti

výchovy syna s ohledem na výši příjmů, časové nároky vyplývající z jejího zaměstnání, poměrně silnou fixaci syna na otce, ale i jeho rodičovský vztah k němu. Neříká se jí to lehce, ale okolí, spolupracovníci, prarodiče a známí ji přesvědčovali o všech nevýhodách střídavé péče. To značně ochromilo její jistotu, že konala správně. Přesto však neztrácela důvěru k výchovným schopnostem svého bývalého manžela, k jeho schopnostem zajistit dítě ekonomicky a vytvářet mu vhodné citové zázemí. To byly argumenty, které sílily v přesvědčení, že konala správně ve prospěch dítěte. Kromě toho, rozvod proběhl bez vzájemné zášti souhlasnými stanovisky obou rodičů a přesvědčením, že jejich další soužití by jen další spory, právě na úkor dětí, prohlubovalo. Vytvořili si tím zároveň jakýsi předpoklad pro další možnou komunikaci, která bude v novém modelu výchovy jejich dítěte, na nejvyšší potřebná.

Nyní se již střídavá péče realizuje po dobu dvou let a počáteční obavy Romany se zcela rozplynuly. Není si jistá, zda 2 roky je dostatečně dlouhá doba na hodnocení, ale v každém případě je její hodnocení pozitivní. Zpočátku ji sice ovládl stesk po dítěti a nejistota, ale po čase si zvykla. Zavedl se pevný režim předávání dítěte, kultivovaně a s úsměvem. Syn vypadá spokojeně, těší se na oba rodiče, svěřuje se se svými zážitky. S bývalým manželem se naplnil předpoklad, že bude ochotně a otevřeně komunikovat o všech problémech, je s ním jasná domluva, radí se s Radkou a pokud je to potřebné, je ochoten změnit čas a místo předávání dítěte podle možností matky. Dítě je oblékáno oběma rodiči, oba mu kupují hračky, ale vždy po vzájemné dohodě, takže tyto jeho potřeby bývalí manželé sdílejí společně. Vzdálenost pro předávání dítěte není velká, takže školku má jen jednu, avšak o něco více kamarádů z místa manželova bydliště.

Přesto však má Romana obavy, že se tento zdánlivě ideální stav může změnit, pokud se bývalý manžel seznámí s novou partnerkou, ale též připouští určité obavy, pokud by se sama rozhodla pro společný život s dalším partnerem. Její životní zkušenosti ji sice od tohoto kroku odrazují, ale úplně to vyloučit nelze. Věří však, že manžel je schopen svého syna ochránit před možnými riziky a že jeho nová partnerka bude jeho povinnosti s rodičovstvím akceptovat.

5.2.3 Názor respondenta

Respondentka se vyjádřila k otázce, zda ji vyhovuje výchova dítěte ve střídavé péči a zda neuvažuje o změně.

Romana: *Záměr manžela o podání návrhu na střídavou péči mne vyděsil. Již samotný pocit, že mne dítě na delší dobu bude opouštět, zda mu nebude teskno, zda bude o něj dobře postaráno a zda mé okolí přijme tuto zprávu kladně, mne úplně ochromil. Nejedná se totiž o věc, ale o živého tvora, který je na mne citově závislý, zvyklý na prostředí mé rodiny a blízké přátele. Po zvážení všech okolností, možností mých, ale též podmínek pro výchovu, které může manžel nabídnout, jsem se střídavou péčí nakonec souhlasila. Zárukou mi byl i velice blízký citový vztah mezi manželem a synem, ale i otevřenost manžela pro vzájemnou komunikaci. Když hodnotím po 2 letech, zda střídavá péče je pro výchovu našeho syna vhodná, musím jednoznačně říci, že ano. Netroufám si ji však otevřeně doporučovat, protože v našem případě byla splněna celá řada podmínek a těch rušivých momentů bylo minimum. Náš vzájemný vztah se synem je i nadále pěkný, nemám pocit, že by můj vztah k němu byl méně mateřský, neodcizujeme se navzájem, spíše naopak. Oboustranná výchova vždy přináší mnoho překvapivých momentů, kdy přijde s novým slůvkem, novou zkušeností, s něčím novým se pochlubí. Mohu říci, že po svých zkušenostech jsem se střídavou péčí spokojena a prozatím o změně neuvažuji.*

5.2.4 Shrnutí

Z této kazuistiky vyplývá několik poznatků, které pro hodnocení výchovy dítěte ve střídavé péči mají rozhodující význam:

- Výchova dítěte ve střídavé péči je závislá na vhodných podmínkách a možnostech obou partnerů.
- Vzájemná a otevřená komunikace je nutnou podmínkou.
- Partneři by k sobě neměli pociťovat zášť, měli by se umět přenést přes podružné problémy.
- Dítě nesmí být prostředníkem pro řešení vzájemných sporů.
- Dítě je potřebné neustále sledovat, zda se nemění jeho chování a snažit se zavčas zjistit příčinu.

- Mít dostatek informací o jeho potřebách, zájmech, přáních.
- Snažit se o to, aby pobyt dítěte u druhého rodiče neprobíhal výrazně jinak.
- Sledovat chování dítěte i ve vztahu k dalším partnerům bývalých manželů, k jejich dětem.
- Nepreferovat děti s novým partnerem před dítětem ze střídavé péče
- Vhodně se vyjadřovat o bývalém manželovi
- Při předávání dítěte dávat najevo vzájemnou úctu.
- Přiměřeně a spravedlivě dítě odměňovat a trestat

Podobně jako výchova dítěte v neúplné rodině, má i výchova ve střídavé péči své zvláštnosti. Jak jsme si ukázali na kazuistice (Radka), může být střídavá péče vnímána jako jedinečně správná forma výchovy, pokud jsou pro ni vytvořeny vhodné podmínky. Záleží také na tom, zda jsou rodiče schopni se mezi sebou dohodnout. Pokud tomu tak není, jsou oprávněně obavy, že tato výchova bude mít příznivý vliv na výchovu dítěte. Dále pak rodič musí mít pro výchovu určité předpoklady, ale i možnosti vytvářet pro dítě vhodné prostředí.

Na kazuistice (Radka) jsme si také ukázali na to, jak probíhá proces rozhodování matky, zda projevit souhlas nebo vyřknout zamítavé stanovisko. Velice důležitou roli sehrává okolí respondenta, které může jeho rozhodnutí zcela zásadním způsobem změnit. Pokud zvítězí argumenty lidí, kteří nakonec dítě stejně vychovávat nebudou, je to docela tristní. Proto by se rozhodnutí rodičů měla opírat i o poznatky zkušených odborníků, umět se s nimi poradit a respektovat jejich názor, který nebude zastírat nevýhody, ale zároveň bude zdůrazňovat výhody této výchovy. Vždy ke konkrétním podmínkám a možnostem. To jsme si ukázali na této kazuistice, že Radka konala s určitým nadhledem a velice odpovědně zvážila své objektivní možnosti, které by ji kvalitní výchovu, jako samoživitelce, neumožňovaly.

5.3 Kazuistika (Svatava)

5.3.1 Vstupní informace

Problémové okruhy: neúplná rodina, střídavá péče, výchova s novým životním partnerem

Výzkum prováděn: matka (Svatava), 36 let

Příčiny stavu: rozchod nesezdaných partnerů

Děti: chlapec, v době rozchodu nesezdaných partnerů jeden měsíc

5.3.2 Výpověď ke kazuistice

Z pohledu vlastních zkušeností autorky práce se po rozchodu s partnerem, který nebyl legalizován sňatkem (záhy po narození dítěte), naskytly okolnosti, které ji vůbec nenutily přemýšlet o možném návrhu bývalého partnera na střídavou péči. Jednak se jednalo o kojence těsně po narození, jednak si z pozice běžné a pochopitelné reakce matky ani tuto myšlenku připustit nehodlala. Nutno však přiznat, že později, vnitřně a ve stínu obav, aby se rozhodnutí partnera nezměnilo, sdílela většinový názor matek na výlučnou péči a její argumenty byly v naprosté shodě s výše již uváděnými mýty. Rozchod však bylo nutné neodkladně řešit. Už jen proto, že poznamenal vzájemný citový vztah a hledání racionálního řešení tím mohlo být značně ovlivněno. Tento moment lze pokládat za nadmíru kritický. Důležitou roli zde sehrává osobnostní profil partnerů, schopnost tolerance a vůle vytvořit společnému dítěti ty nejvhodnější podmínky. Oprostit se od vzájemného obviňování, nevraživosti, naschválů, dokonce i nenávisti, i když to nemusí být vůbec snadné, a zvážit všechny příznivé okolnosti, které budou dítěti prospěšné. Váhu těchto argumentů oba partneři pochopili velice záhy a došlo mezi nimi ke vzájemné dohodě o výše již vzpomínané formě „víkendového otce.“ Ke vzájemné dohodě značně přispěla i okolnost, že matce s dítětem bylo ponecháno nadstandardní bydlení, partneři se dohodli na výši výživného a základní ekonomické a kulturně společenské potřeby matky s dítětem byly zajištěny. Kromě toho, zájem partnera o výchovu dítěte a přítomnost s ním se ukázal být trvalým a skýtal

záruky odpovědného přístupu. Problém volby jiné formy péče o dítě ani jeden z partnerů dále neřešil. A to i přesto, že dítě rostlo, na obou stranách se vytvořily nové partnerské vztahy, matka se opět po uplynutí tříleté rodičovské péče zaměstnala, bylo potřebné zajistit školku, později došlo ke stěhování, prodloužily se vzdálenosti pro předávání dítěte. A i když se po dobu 6 let, někdy i zcela zásadním způsobem měnily podmínky pro výchovu dítěte, tento stav přirozeného zájmu o jeho výchovu u bývalého partnera přetrvává i nadále, a možno říci, v nezměněné podobě. Vzájemná komunikace a řešení společně nastolených otázek k výchově, zdravotním problémům dítěte a k ekonomickému zajištění probíhá při vzájemném respektu na velice dobré úrovni. Téměř by se žádalo říci, že je vše naprosto ideální. Ale takový stav, s ohledem na složitost vztahů, které přináší běžný život, problémy v zaměstnání, nové partnerské vztahy, psychické a zdravotní dispozice, schopnost vyrovnávat se se stresory, a přitom vychovávat dítě, nenastane zřejmě nikdy. Přesto vysvětliváním těchto vztahů je, že dítě je na otce přirozenou mírou fixováno, těší se na chvíle s ním strávené a je mu i vzorem. Prožívají společné dovolené, sportovní, kulturní a společenské akce, mnohdy s ním tráví chvíle i nad rozsah předchozích dohod rodičů. Tím dítě má i možnost lépe poznat jeho vlastnosti, reakce na běžné životní situace a získávat předpoklady pro širší sociální komunikaci.

Pro úplnost je ještě potřebné doplnit, že nová rodina bývalého partnera byla před nedávnem obdařena dítětem. Kromě toho, u nového partnera autorky přetrvává předchozí rodičovství obdobou výlučné péče jeho bývalé manželky o jedenáctiletého syna. Takže nový partner je postaven do opačné role již dříve zmiňovaného „víkendového otce“ (dítě žije s matkou a k otci přichází). Z uvedeného je zřejmé, jaké nové životní situace mohou rodičům nastat a že mohou někdy i zcela zásadním způsobem ovlivnit představy o další výchově. Z původního modelu tří osob se náhle dostáváme do situace, kterou „prožívá“ a může svým způsobem ovlivňovat devět osob. K neúplné rodině a vztahu matky, otce a dítěte se přičlenili i jejich noví partneři, další dvě děti, ale i bývalá manželka současného partnera autorky a její druh. A rázem nastává svým způsobem zvláštní a jedinečná situace, která s ohledem na výchovu dětí bude vyžadovat snahu a trpělivost všech zúčastněných dospělých osob. Není tajemstvím, že nové partnerské vztahy objektivně rozšiřují pravděpodobnost vzniku možných rizikových situací a že jejich četnost bude tím větší, čím méně se bude projevovat vůle a ochota jim předcházet a řešit je.

Dítě má nyní 6 let, zanedlouho bude zahajovat povinnou školní docházku a o novém partnerství autorky a jejího bývalého partnera lze říci, že jsou harmonické, a i když ne úplně ideální, pro výchovu dítěte zajišťují vhodné podmínky a předpoklady.

5.3.3 Řešený problém-neúplná rodina

Pro větší přehlednost budeme postupovat po *trajektorii řešený problém a v rámci něj diskuse k problému, vlastní zkušenost, shrnutí*. *Diskusní otázka v dalších textech bude odlišena klasickým písmem, kdežto názory autorky, její zkušenosti a shrnutí kurzívou.*

Budeme si všímat jen těch nejzákladnějších otázek, které dle názoru autorky měly, resp. mají na model výchovy vlastního dítěte určující význam. Bude tak učiněno s plným vědomím toho, že pohled autorky a zároveň matky by mohl být pokládán za méně objektivní. Proto se autorka bude snažit oprostít od zaujatého výkladu.

Z hlediska práva sice došlo k rozchodu nesezdaných partnerů, nicméně nebylo potřebné hledat řešení o svěření dítěte do péče cestou soudního rozhodnutí. Platí to jen tehdy, pokud rodiče nejsou schopni se dohodnout na výchově dítěte, pak může rozhodnout soud. Tak dalece to dojít nemuselo a po dohodě partnerů dítě zůstalo v péči matky.

Inspirující myšlenky k zapojení racionálních úvah o výchově dítěte v neúplné rodině nabízí Špaňhelová (2010, str. 128-130,134). Podrobně jsme se již o nich zmiňovali v teoretické části. Chtěli bychom podtrhnout myšlenku, že rodiče musí neustále sledovat projevy dítěte, které tuší, co se mezi nimi děje. Je potřebné respektovat jeho inteligenci a dávat mu na otázky pravdivé odpovědi. Vzдор, odmítnutí, strach jsou projevem toho, že něčemu nerozumí. Nechovat se k němu za jeho negativní projevy podrážděně, kriticky.

Ze zkušeností autorky práce je skutečně potřebné věnovat zvýšenou pozornost změnám chování, které mohou signalizovat problém, který dítě vnitřně prožívá a snaží se jej neúspěšně řešit. Myšlenky Špaňhelové můžeme pokládat za notoriety, které většina z rodičů jen tuší, ale při praktické výchově jejich závažnost nedoceňuje. S poukazem na magický svět dítěte (Prekopová, 2003b), které vše prožívá srdcem a dokonce do sedmi let postrádá logiku smyslu a rozumu, může jeho zvláštní nebo neobvyklé chování vyvolávat oprávněné rodičovské obavy. Přitom se může jednat jen o přirozené reakce na události, projevy chování, které odrážejí jeho magický svět. Svět, který dosud postrádá analyticko-logické myšlení., Tento svět by rodiče měli chápat a neměl by je udivovat. Např. vyhledávání blízkosti rodiče

v noci, to, že nesnese pohled na něco, co se nám zdá naprosto přirozené. Tady našla autorka řadu poučení a mnohé předchozí události ve světle výkladu dětského magického světa dostávají jiný smysl.

Nejčastěji se vyskytující situací je, kdy **dítě žije s matkou a k otci přichází**. Této variantě je vytýkáno, že dítě je pod větší jednotkovou výchovou jednoho z rodičů, že nepozná roli rodiče-otce v běžných situacích, nýbrž jen víkendové aktivity a naopak matka se v jeho očích chová stresově (nákupy, vaření, praní apod.). *Zkušenosti autorky tento stav připouštějí. Doplnuje však, že pokud byl rozchod proveden bez vzájemných komplikací a další vztahy nebyly poznamenány vzájemnými naschvály, osočováním a pokud rodiče i před dítětem dávají najevo vzájemnou úctu, pak je tu prostor, jak některé tyto výtky eliminovat. A to se i v našem modelu děje tím, že intervaly pobytu dítěte u otce se někdy prodlužují a mnohdy se nejedná jen o striktně vymezený víkendový pobyt či smluvený den pro návštěvu partnera. Takže prostor pro to, aby se lépe navzájem poznali tady je, a navíc, na vyžádání nebo dle možností rodičů se operativně může měnit. Co se týká vlastního chování, autorka přiznává, že některé činnosti spojené s nákupy a domácími pracemi mohou na dítě takto působit a bere si z toho poučení, mnohdy stačí přidat úsměv, zapojit dítě do činnosti, vnést do těchto povinností větší pohodu. Jen je potřebné to mít neustále na mysli. A nezbyvá než doplnit vlastní zkušenost. Nepředávat dítě jako balík mezi dveřmi, vhodné je zapříst nějaký rozhovor s partnerem, nejlépe i na jiná témata, sednout si společně na kávu, občas umožnit dítěti jemu zatelefonovat, poslat pohlednici apod. Dítě pak doslova před očima rozkvete. Častý omyl rodičů je, že mají pocit, že dítě nenaslouchá, i když si jen hraje. Opak je pravdou a mnohdy až záhadným způsobem registruje každý útržek rozhovoru a dovede jej zkresleně prezentovat i po dlouhé době, někdy i v nejméně vhodné dobu.*

Podle Prekopové (2003b.s.132,135) je jedním ze znaků naší doby to, že dítě si už nezvykle brzy zvyká na konzumní způsob chování a s tím související prestižní myšlení. *Autorka má vlastní zkušenost, která, s ohledem na nízký věk dítěte, prozatím nepřerostla do závažnějších rozměrů, ale objevují se již první náznaky, kdy se tyto obavy mohou ukázat jako oprávněné. Hlavně množství dárků na Vánoce, narozeniny, od rodičů, prarodičů, partnerů, ale i dárky „jen tak“, výhradně jen značkové oblečení, luxusní dovolené. To vše narušuje hodnotové vnímání dítěte a dokonce má za následek domáhání se dárků za každou cenu. Pláčem, trucováním, jakkoliv a bez ohledu na jeho cenu. Proto je potřebné náznaky směřování ke konzumnímu způsobu života podrobit větší kontrole, ale využít i rady, které se v textech autorky uvádějí. Zejména tím, že by se mělo začít u sebe, přezkoumat vlastní po-*

stoje ke konzumu a vlastnictví, rodič je vzorem. Povzbuzovat děti, aby měly radost z běžných maličkostí, přítomnosti zvířátek, ze společných her, pohádek, zpěvu, vycházek do přírody, poznávání. Za žádných okolností nepřipustit soupeření mezi rodiči nebo příbuznými. Dítě je pak schopno se velmi rychle zorientovat a v pozdějším věku naprosto chladnokrevně „lavírovat“ mezi větší a menší nabídkou. Chová se pak ryze materialisticky a pod tímto úhlem vnímání i prokazuje svou náklonnost. Častou příčinou nepřiměřených darů bývá zaneprázdnění rodičů nebo upřednostnění vlastního pohodlí a následně pak hromadění jejich výčitek a snaha svou nízkou aktivitu kompenzovat.

Naučme se akceptovat dítě takové jaké je, snažit se poznat, jaké je doopravdy, a pomoci i jemu samému poznat sebe sama. Nesnažme se je vtlačit do naší vysněné ideální představy. Dítě není vlastnictví, i když se o ně staráme a vychováváme je. Nepřikazujme neustále pomocí záporu ne-smíš, ne-běhej, ne-křič apod. Méně se tím budeme vystavovat možnému selhávání dítěte, kterým vždy zcela jistě zklame očekávání blízkých. V určitém smyslu lze na selhávání dítěte pohlížet také jako na pokus získat osobní svobodu. *Nechejme přejít zlost, vychladněme, zastavme se na chvíli a popřemýšlejme, poradme se s partnerem, jaká událost mohla dítě poznamenat, najděme si v literatuře, případně na Internetu analogický problém, jeho možné řešení, případně vyhledejme odborníka.*

Prekopová, Schweizerová (2003b, 6-8) navrhly výchovný ideál, kterému se však většina dětí ani nepřibližuje. Měly by umět rozlišovat mezi dobrem a zlem, tvořivě myslet, mít silnou vůli a odolnost, mít schopnost milovat. *Komplikovanější by to zřejmě mělo být s dětmi žijícími v neúplných rodinách. Dnešním rodičům se výchova nedaří. Shon a spěch, nevidaný individualismus, vstup techniky do všech stránek života, kultury, zábavy. Cenu má jen to, co přináší požitek, co znásobuje hodnotu našeho jmění. Přesto autorka, bez zaujetí, ale i s jistou dávkou tolerance, podrobila autorkami navrhovaný výchovný ideál s výchovným ideálem vlastního dítěte a s uspokojením může tvrdit, že i když není naprosto identický, přesto se navrhovanému přibližuje. Má tím na mysli tvořivé myšlení, schopnost milovat, do jisté míry vůli a odolnost, samozřejmě ne v pravém slova smyslu, ale přiměřeně věku. Příčinu lze spatřovat v tom, že život v neúplné rodině a víkendové pobyty (prázdninové, během týdne) mají na dítě příznivý vliv a spolu se zajištěním a jistotou v nové rodině autorky vytváří vhodné klima pro formování osobních vlastností. Do jisté míry tím bortí mýty o tom, že jedině výchova v kompaktní rodině nebo formou střídavé péče může zajistit zdravý vývoj dítěte.*

Závěrem této části si připomeňme slova anglického dětského psychiatra Johna Bowlbyho ze závěru kapitoly 2.2, že se citový vztah dítěte k „jeho“ lidem (matka, otec, babička či kdokoliv jiný, kdo se k dítěti mateřsky chová) zakládá nikoliv na tom, že tito lidé mu působí nějakou příjemnost (že je např. krmí), nýbrž že mu zajišťují pocit bezpečí a jistoty. Pro dítě je rozhodující psychologické rodičovství, založené na vnitřním, psychickém, citovém přijetí dítěte. Dítě pak za „své“ rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají a mají je rádi.

Dítě prioritně a neustále potřebuje dostávat lásku a pocit bezpečí. Je prokázáno, že vybraná jídla, drahé hračky apod. nejsou pro ně tak důležité, pokud se jim rodič věnuje a nacházejí v něm oporu. Obzvláště výchova v neúplné rodině, zejména proto, že o dítě se starají i osoby, které nejsou pokrevními příbuznými a které mají děti z předchozích, nebo i současných partnerských vztahů.

5.3.4 Řešený problém - střídavá péče

Podrobněji se tímto problémem zabýváme v kap. 2. NOZ střídavou péčí vymezuje v § 907 a stanovuje, co je pro rozhodování soudu o střídavé péči podstatné. V našem modelu jsme střídavou péčí řešit nemuseli, ale není pochyb o tom, že institut střídavé péče vyvolává širokou a rozporuplnou diskusi. Obvykle jsou uváděny výhody a nevýhody těchto vztahů. Protože náš model nefunguje na principu střídavé péče, porovnáme zkušenosti s vlastní výchovou a tímto modelem a budeme se ptát, o co je naše dítě ochuzeno, resp. v čem má relativní výhodu. Při hodnocení střídavé péče je potřebné zmínit, že má široké zastání odborné veřejnosti, ale i rodičů. Na druhé straně ji však provází až poloviční neúspěšné ukončení těchto vztahů. *Autorka Bc práce si nemyslí, že uváděná výhoda střídavé péče (pro dítě) v údajném „pokračování rodinného života“ je v rozporu s fungováním její neúplné rodiny, ani v rozporu s tím, že tato péče lépe zajišťuje, aby bylo více milováno oběma rodiči. Již to bylo zmiňováno, že dítě je vyváženě na matku a na otce fixováno. Pravdou však je, že pociťuje nespravedlivost tohoto vztahu otázkou „proč nejsme normální rodina?“ A to normální rodinu po brzkém rozchodu partnerů nepoznalo. Je to proto důvod k zamyšlení, a pokud se otázka bude opakovat, pak také i důvod pro konzultaci s psychologem. Autorka si to prozatím vysvětluje tím, že mezi svými vrstevníky má ryze rodinné modely a prozatím je jen porovnává jako instituci, přičemž je nedoplňuje nějakými konkrétními výhradami na chování rodičů. Příčinou jsou možná též některé z uváděných*

záporů, jako zvýšené nároky na změny prostředí, nové partnerské vztahy rodičů a jejich další děti, snad také jen jednostranná komunikace mezi partnery bez zapojení jejich partnerů. V každém případě je to určitý varovný signál, který se může dále negativně rozvíjet.

Vyhrocené diskuse, zda přistoupit nebo nepřistoupit na střídavou péči, zejména z pohledu matek, usilujících o výhradní péči, jsou podporovány nejasnostmi ve výkladu „zájem dítěte“ a hluboce zakořeněnými mýty, které jsme zmiňovali v názorech na střídavou péči v kap. 2.1. *Těžko si lze představit, že některé názory podporující střídavou péči i přes nesouhlas jednoho z rodičů mohou zajistit kvalitní výchovu dítěte. Souvisí to s otázkou, jak bude probíhat potřebná komunikace mezi rodiči. Kde je záruka, že se nebudou vzájemně osočovat, pomlouvat, vytvářet konfliktní prostředí jako důsledek nechtěného uspořádání pro jednoho z nich. Benefit, který měla střídavá péče přinést, tím bude nejen anulován, ale naopak může způsobit nenapravitelné škody na psychice dítěte. Dokonce argument proti zastáncům výhradní péče, že rodič, domáhající se střídavé péče, nemusí být schopen spolupráce, ztrácí ze zřetele zásadní notorietu, která naopak schopnost spolupráce pokládá za nutnou podmínku. Těžko lze chápat spíše účelové tvrzení na obranu střídavé péče, že „pomáhá k urovnání vyhrocených vztahů mezi rodiči.“ Dá se obecně říct, zda je lepší střídavá péče o dítě, nebo není? Špaňhelová (2010,143) tvrdí, že obecně se to říct nedá. Záleží vždy na rodině, resp. na rodičích. Jak se dohodnou a jak jsou spolu schopni komunikovat o výchovných věcech ve vztahu k dítěti.*

5.3.5 Řešený problém - noví životní partneři

Vznikem tzv. „přeházené rodiny“, do které si každý z partnerů přivádí dítě z předchozího vztahu, se vytváří značně složitá rodinná prostředí. Špaňhelová (2010, s.164 -177) doporučuje širokou škálu pravidel pro péči o dítě po rozchodu pro rodiče, pro nové partnery, ale také vysvětluje možné varianty žití dětí po rozchodu rodičů a soužití s novými partnery (kap.2.3). Z variant soužití s novými partnery vybíráme tu, která je této práce kazuistice nejbližší a která by měla být předmětem řešení.

Vytvořily se nové partnerské vztahy, oba partneři mají dítě z předešlých vztahů – dítě partnerky s nimi žije, k partnerovi dítě dochází.

Pokud budeme hovořit o výchově vlastního dítěte v této variantě tzv. „přeházené“ rodiny“, musíme se zabývat i vztahem autorky s dítětem partnera, ale právě tak to platí i o jeho

vztahu k dítěti partnerky. Z tohoto chování nelze vyloučit ani manželku bývalého partnera. Z doporučených pravidel pro péči o dítě pro nové partnery lze souhlasit se vzájemným sdělováním názorů na výchovu mezi nimi, které jsou však jen jakýmsi poradním hlasem, ale i upozornění na nepodbízení se dítěti, snaha o individuální přístup ve smyslu schopnosti oddělovat od dítěte to, co nám může vadit na jeho otci, matce. Autorce se v našem modelu daří být méně často s dítětem partnera o samotě, lépe se navzájem poznat. Partnerovi se to daří líp, navíc vodí dítě do školky. Na straně autorky tím vzniká do jisté míry dluh, který bude potřebné řešit. Dilem je to způsobeno zaměstnáním, ale také tím, že dítě partnera přichází jedenkrát za 14 dní na víkend, kdežto s dítětem autorky je téměř denně.

Důležité je, aby se přicházející děti skamarádily. Ať již při společných aktivitách, při společné komunikaci. Jejich rodič by měl umět jejich názory, postřehy tlumočit nové partnerce, partnerovi. To se do jisté míry daří úpravou režimu předávání dítěte otci tak, aby přicházející dítě bylo s dítětem matky vždy na víkend, aby děti měly společný program, zábavu, kulturu, sport, ale i společné hry doma. Rozdílná výchova, přílišná tolerance, zakrývání prohřešků a tzv. „jiný metr vůči svému dítěti“, je rizikovým chováním a je důležité, aby si to partneři neustále uvědomovali a to i přesto, že taková situace dosud nenastala.

Jak postupovat v situacích, kdy druhému partnerovi „leze na nervy“ nějaká vlastnost dítěte? V dnešním uspěchaném světě to vůbec není neobvyklá situace. Už jsme si říkali., že nemůžeme dítě vměstnat do nějaké námi smyšlené, imaginární škatulky. Taktéž víme, že konfliktní situace si většinou vytváříme sami, ve vlastní hlavě. Ale též, že dítě „jen“ vychováváme a že s ním nemůžeme nakládat jako se svým vlastnictvím, je to vždy zcela konkrétní osobnost se svými typickými vlastnostmi a chováním. Zpočátku to nikdy nebude snadné, ale je potřebné vyčkat, dítě lépe poznat, rozlišit, zda nejde o handicap, který si vyžádá odbornou pomoc nebo jde jen o přechodnou záležitost, vlastnost, napodobňování, snahu upoutat na sebe pozornost. Určité projevy, jako cumláni prstů, bezdůvodný pláč, příliš hlasité projevy apod., to vše může být demonstrativním návratem do „miminkovského“ věku, kdy byl ještě středem pozornosti. Je to proto, že dítě prožívá něco, co dospělí obvykle přehlížejí, pociťuje menší lásku, jistotu, má pocit nevšímavosti, prožívá některé banální příhody velice aktivně.

Model „kamarádství“, zmiňovaný v kap. 2.3 doporučuje v našich podmínkách neobvyklé jednání. Je to výzva skamarádit se s macechou svého dítěte. S ohledem na dítě, které tráví většinu času v rodinném prostředí bývalého partnera, lze tuto myšlenku bez váhání přijmout. Nemusí jít přímo o kamarádství se všemi jeho projevy, které reprezentují tento po-

jem, ale o vzájemnou bližší komunikaci, která blíže s chováním dítěte souvisí. Už jen proto, že chvíle strávené v prostředí rodiny otce vyžadují mnoho trpělivosti i od jeho partnerky. Může se totiž stát, že „po dobrém“ již není účinné a nabízí se řešení „po zlém“. Výchovné tresty jsme již popisovali, a pokud se uplatní, je to v pořádku. Neměly by však být prezentovány a dá se očekávat, že zkreseně, trestaným dítětem. Nelze totiž pochybovat o tom, že matka nebo otec přijmou verzi dítěte velice ochotně, zvláště tam, kde vážně vzájemná komunikace.

5.4. Návrhy a doporučení

Pro empirickou část jsme zvolili metodiku, která by nám na praktických příkladech blíže rozkryla, jak jsou v běžném životě uplatňovány základní principy výchovy dětí po rozchodu rodičů. Teorie staví problém výchovy dětí z neúplných rodin a ve střídavé péči vždy ve vazbě na nějaké konkrétně vymezené podmínky, vymezuje výhody a nevýhody té které péče. Pokud jsou podmínky splněny, lze očekávat, že i střídavá péče, tak často rodiči zavrhována, může být pro dítě přínosem a může znamenat, že dítě bude vychovááno bez rizikových faktorů, nebude traumatizováno a bude moci prožít spokojené dětství.

O podstatných věcech se zmiňujeme již ve *shrnujících částech* jednotlivých kazuistik a nebudeme se k nim již vracet, mnohá doporučení nalezneme také v teoretických částech. Přesto je potřebné podtrhnout některé podstatné okolnosti, které byly pro řešení našich problémů prioritní.

Na jednotlivých kazuistikách jsme si ukázali, že pokud rodiče mají o výchovu dítěte upřímný zájem, najdou se způsoby a cestičky, jak počáteční vztahové problémy překlenout a zajistit dítěti zdravý vývoj. Důležité je uvědomit si, že dítě není majetek, se kterým budeme jako s vlastnictvím nakládat, ale že musíme, abychom se vůbec mohli domáhat práva vychovávat, respektovat základní pravidla pro výchovu, respektovat psychické, sociální a ekonomické podmínky a předpoklady.

V kazuistice (Jana) jsme si ukázali, že pokud budou rodiče i po vzájemně neřešitelných problémech mít společný cíl, vychovat zdravé dítě, lze je vychovávat i v podmínkách neúplné rodiny a nemusí to být na úkor vztahů rodič-dítě. Právě tak na kazuistice (Romana) jsme si ukázali možnosti využití výhod střídavé péče. V obou případech máme spokojené rodiče, a jak praxe ukazuje, je zajištěna i správná výchova dětí. Šlo jen o to, využít dané možnosti co nejlépe ve prospěch výchovy dětí a naprosto odpovědně se rozhodnout, nene-

chat se unášet emocemi a city a zvolit tu nejvhodnější variantu. Zajisté by se našly tisíce případů, které podobným způsobem nabízené možnosti kultivace vztahů mezi bývalými partnery nevyužívají. Pak závěr může být jediný, nejsou dobrými rodiči, pokud upřednostňují své emoce, jednají bez nadhledu a dávají volný průchod vášním. Pokračují jen v tom, co na počátku prvních rozporů mezi sebou odstartovali. Traumatizující prostředí pro výchovu dítěte a nutné následky na něj.

V kazuistice (Svatava) jsme provedli průřez oblastí výchovy dítěte v neúplné rodině, ve střídavé péči a rozšířili jsme ji o analýzu výchovy dítěte s novými životními partnery. Návrhy a poučení byly prezentovány v textech, nicméně je důležité připomenout, že i zdánlivě správná výchova a přiměřené chování dítěte ještě nemusí znamenat, že vše děláme správně. Celá řada poučení směřuje k tomu, a přiznala to i Svatava, že vlastní sebereflexí zjistila mnoho nedostatků, které by ji zůstaly utajeny a že v odborných textech a v otázkách výchovy našla mnoho inspirujícího. Podrobně se těmito nedostatky zabývá a prezentuje je formou návrhů a doporučení, jak je řešit.

Dnešní turbulentní a přetechnizovaná doba se rychle mění a tím i názory a nároky na výchovu. *Při hledání odpovědí na řešení nedostatků ve výchově a s ohledem na složitost vztahů ve výchově může být doporučena určitá modifikace systémového přístupu.* Ten lze použít při hledání a nalézání vhodného řešení, jehož kladný výsledek závisí na vzájemném působení i zcela různorodých prvků. Tímto řešením je výchova dítěte v neúplné rodině, na tom jsme se již výše shodli. Model výchovy můžeme tedy pokládat za relativně uzavřený systém jedině tehdy, zahrneme-li do něj množinu prvků, majících vliv na jeho cílové chování. K systémovému přístupu nás opravňuje fakt, že problémy výchovy zahrnují složité právní, sociální, ekonomické, psychologické a jiné prvky, fungující jen ve vzájemné synergii. Proč to zdůrazňujeme? *V systémovém myšlení a chování jsou nepostradatelné tzv. negativní zpětné vazby, které zajišťují včas a zároveň dostatek informací o odchylných (proto negativní zpětné vazby) od žádoucího stavu. Osoby pak musí vhodným způsobem reagovat a tyto odchylnky eliminovat.* V ideálním modelu by to mělo fungovat tak, že informace získávané prostřednictvím rozvinuté komunikace k projevům chování dítěte, by měly být neustále podrobovány hodnocení každou ze zúčastněných osob. Už jsme to několikrát zdůrazňovali, ale včasné vyhledání odborné pomoci není znakem neschopnosti rodičů, ale svědčí to o jejich schopnosti poskytnout dítěti všestrannou péči. Při sebemenším podezření na výskyt rizikových faktorů v jednání dítěte by všechny okolnosti měly být podrobeny analýze. Máme tím na mysli nespolehat se jen na svou zkušenost, ale události

konfrontovat s blízkými osobami, ale i s odbornými psychologickými, právními a jinými zdroji a až poté přikročit k hledání a implementaci vhodného řešení.

Zvláštní pozornost si zaslouží již několikrát zdůrazňována *schopnost komunikace rodičů, promítající se do uplatňování podobných principů výchovy, zachování stejné úrovně tolerance ve výchovných prvcích, neočerňování se navzájem, nevyužívání dítěte jako prostředníka k vybavování si vzájemných rozporů, pravdomluvnost, permanentní vzájemná informovanost, vzájemný respekt, nesoutěžení o lásku dítěte, usměrňování příbuzných a ostatních rodinných příslušníků apod.*

ZÁVĚR

Téma bakalářské práce lze pokládat za mimořádně aktuální. Jedná se však o velice citlivé téma, jakým výchova dítěte jen může být. Pro běžnou praxi jsou názory na výchovu v rodině odborně zpracovány a není snad oblast, kterou by neřešily. Je také ale pravdou, že vytvořený model výchovy dítěte a jeho začlenění do určitého prostředí a konkrétních podmínek bude reálný jen pro tyto podmínky a zcela určitě nebude plně akceptovatelný pro jiné. Široká diskuse obvykle argumentuje příklady z vlastní praxe, která může být i zásadním způsobem odlišná od vzorové praxe. Psychologie, sociologie, právo, pedagogika a jejich související společensko-vědní obory vytvářejí databázi informací a návodů, jak určité situace řešit a dlužno říci, že jejich vějíř se zdá být nekonečný. A protože výchova dítěte, jak jsme si již ukázali, je záležitost víceoborová, musí být vždy pro konkrétní situaci hledán vhodný průnik myšlenek, které jsou pro danou chvíli a pro tuto situaci určující. Volnější výklad, poplatný vlastním podmínkám a možnostem, se však nemůže dostat do zásadního rozporu s poznatky, které byly praxí již ověřeny, tvoří uznávané myšlenkové proudy a nabízejí vhodná řešení. Ve spleti těchto myšlenek se však mohou vyrojít další otázky. Jak řešit výchovu dítěte, pokud je bariéra vymezovaných doporučení pro výchovu v normální běžné rodině porušena ztroskotáním partnerských vztahů a jak postupovat dále v různých variantách rodičovských vztahů? A nejde jen o výchovu dítěte formou střídavé péče, nebo ve výlučné péči některého z rodičů, ale též o výchovu v prostředí nových rodinných vztahů.

A to byl cíl bakalářské práce, který měl *pomocí deskripce poukázat na podstatu střídavé péče a péče o děti v neúplné rodině*. Pomocí empirických metod byla práce zpracována s vědomím, že *může dát ucelenější obraz o jejich složitosti a poskytnout návod pro řešení některých vybraných situací*.

Autorka je toho názoru, že přínosem práce by mělo být poznání, že výchova dítěte v popisovaných podmínkách vyžaduje od každého z rodičů nejen vůli a ochotu vychovávat, ale zároveň mít dostatek informací o tom, jak vychovávat.

Mnohdy se výchovné problémy dětí z neúplných rodin mohou dostat do tak složité situace, že jejich řešení nemá jiné východisko, než ve spolupráci s psychologem. Mnozí rodiče už jen při vyslovení této odbornosti pokládají konzultaci s ním za adrenalinovou záležitost a striktně ji odmítají. V návrzích jsme o podobné situaci hovořili a znovu ji zdůrazňujeme,

dokonce i po vlastních zkušenostech autorky. Říkáme to s nadějí, že tato zkušenost zazní přijatelněji z úst rodiče, který podobnou situaci zažil a má s ní tu nejlepší zkušenost. Výsledek se dostavil téměř okamžitě. I zdánlivě banální projevy dítěte mohou být totiž nezvratnou předzvěstí daleko vážnějších psychických poruch.

Autorka práce využila vlastních zkušeností, ale i výzkum s respondenty. Přestože má šestiletou zkušenost s výchovou vlastního dítěte, dospěla k zajímavým zjištěním. Jakých chyb se dopouštěla, čeho se má při výchově vyvarovat a jaké další vyhlídky při výchově jí a ostatní očekávají. A totéž očekává a je jejím přáním, aby po přečtení práce čtenář, který řeší stejné problémy, podobným způsobem přehodnotil svou roli a své postoje k výchově. Pro výchovu dítěte by to pak mohlo znamenat jen a jen pozitivní změnu. Na úplný závěr ještě poznatek, že stále se je co učit a že i zdánlivě samozřejmé věci mohou být ve skutečnosti úplně jinak. Mělo by to vyznít jako doporučení pro všechny rodiče, pro které je rutina jediným zdrojem poznání a rozhodování, aby se občas obeznámili s názory jiných a nebáli se otevřít i odbornou knihu. Většina z nich je psána právě pro ně.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ALBERTIOVÁ, Christiane, SAURET, Marie-Jean, 2007. *Psychoanalýza*. KMa. ISBN 978-80-7309-500-0.
- DUDOVÁ, Radka, 2004. *Genderové aspekty rozchodu manželství*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 4/2004: str. 9-14.
- DUDOVÁ, Radka, HASTRMANOVÁ, Šárka: 2007. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: SOÚ AV ČR.
- FROMM, Erich, 2000. *Umění naslouchat*. 1.vyd. Praha: Aurora. ISBN 80-85974-85-1.
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, 1994. *Psychologický slovník*. Praha: Budka. ISBN 978-80-7367-569-1.
- KLEPÁČOVÁ, Michaela, 2004. *Analýza návrhů otců na svěřeni dítěte do výchovy* [online]. Praha. [cit. 6. 3. 2011], dostupné z: <http://www.rodice.wz.cz/anketa.htm>
- MATOUŠEK, Oldřich, 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 2013a. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 6.vyd.Praha: Portál. ISBN 978-80-2620519-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 2013b. *Co děti nejvíc potřebují*. 4.vyd.Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0398-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 2012c. *Po dobrém nebo po zlém?* 4.vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0133-5.
- PETLACHOVÁ, Iveta. 2007. *Některé z definic partnerství mezi mužem a ženou – očima české společnosti*. Nepublikovaná bakalářská práce. Praha: FHS UK.
- POSPÍŠILOVÁ, Kateřina, 2008. *Pojetí genderu v rozsudcích o přidělení dětí do péče*. Nepublikovaná diplomová práce. Brno: MU, Fakulta sociálních studií.
- PREKOPOVÁ, Jiřina, 2009. *Malý tyran*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-589-9.
- PREKOPOVÁ, Jiřina, SCHWIZEROVÁ, Christel, 2008a. *Neklidné dítě*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-351-2.
- PREKOPOVÁ, Jiřina, SCHWIZEROVÁ, Christel, 2003b. *Děti jsou hosté*. Praha: Portál. ISBN80-7178-854-6.
- SAMKOVÁ, Klára, 2013. *Místo tradiční nevraživosti zkuste s macechou kamarádit*. Příloha Ona dnes deníku MF Dnes, 16.září č.37.
- ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2010. *Dítě a rozvod rodičů*. 1.vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3181-0.

TAŠEVSKÁ, Ivana, 2011. *Porovnání situace matek a otců pečujících o děti formou střídavé péče v České republice*. Diplomová práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze. Fakulta humanitních studií.

VELECHOVSKÝ, Petr, HAVELKA, Jan, 1996. *Modrá alfa – objevování skrytých schopností*. Praha: BEN. ISBN 80-860056.

Zákony:

Zákon 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon 94/1963.

Zákon 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Odkazy na webové stránky organizací zmiňovaných v práci:

Asociace neúplných rodin: <http://www.asociaceneuplnychrodin.cz>

Kde jsi, táto: <http://www.kdejsitato.cz/o-nas.html>

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY – NEÚPLNÁ RODINA.....	69
PŘÍLOHA P II: OTÁZKY – STRÍDAVÁ PÉČE.....	70

PŘÍLOHHA P I: OTÁZKY – NEÚPLNÁ RODINA

1. Jaký byl důvod rozpadu partnerských vztahů?
2. Byl rozpad vztahů nevyhnutelný při Vašem hodnocení s časovým odstupem?
3. Byly příčiny rozchodu natolik závažné, že by mohly mít další negativní důsledky na chování dětí?
4. Dohodli jste se bez problémů na variantě jeho styku s dětmi?
5. Jak vnímaly děti rozchod partnerů? Byly na nich bezprostředně viditelné změny v chování?
6. Byly po odchodu partnera zajištěny dostatečné sociální a ekonomické podmínky?
7. Pokud nebyly zajištěny ekonomické podmínky, jaká řešení jste hledala?
8. Dovede pokrýt Váš příjem a výživné veškeré náklady Vaší rodiny, ale i náročnější potřeby dětí?
9. Máte oporu v prarodičích nebo v blízkých příbuzných?
10. Je bývalý partner s Vámi schopen otevřeně a pravdivě a komunikovat?
11. Nemění partner své chování vůči dětem, postoje nebo jednotné výchovné přístupy?
12. Jsou pro Vás jeho návrhy konstruktivní a řešení přijatelná?
13. Byly děti na něj příliš fixované?
14. Usiluje Váš partner o střídavou péči?
15. Jak vnímáte možnost střídavé péče, byla by pro Vás řešením nebo ji zásadně odmítáte a proč?
16. Jste schopna z hlediska vlastního zaměstnání a starostlivosti o domácnost věnovat dítěti přiměřený čas?
17. Vyskytují se ve Vašem okolí nějaké rizikové faktory, které by mohly ohrožovat zdravý vývoj Vašeho dítěte?
18. Domníváte se, že Vaše dítě psychicky nestrádá a že výchovu v neúplné rodině zvládáte?
19. Jak přijalo Vaše okolí odchod partnera a nemá toto prostředí negativní vliv na chování dětí?
20. Neprotěžuje partner některé dítě, používá přiměřené odměny a tresty?

PŘÍLOHA P II: OTÁZKY – STŘÍDAVÁ PÉČE

1. Byly mezi rodiči neshody, které děti vnímaly a prokazatelně měly vliv na jejich chování?
2. Soudní rozhodnutí o střídavé péči pokládáte za nespravedlivé a proč?
3. Je Váš bývalý partner citově, rozumově, mravně a ekonomicky schopen zajistit péči o Vaše dítě?
4. Je manžel ochoten dodržovat harmonogram předávání dítěte?
5. Jak předávání dítěte probíhá, dáváte dítěti najevo vzájemný odstup?
6. Neovlivňuje prostředí a nové partnerské vztahy manžela zdravý vývoj dítěte?
7. Jak se střídavá péče projevuje na chování dětí, pozorujete nějaké změny v jejich chování?
8. Tím, že jste přišla o výživné, kdo zajišťuje a jakým dílem potřeby dítěte?
9. Nemáte pocit, že Váš partner není schopen zajistit adekvátní zájmy dítěte (sportovní, kulturní...), které Vy jemu běžně poskytujete?
10. Dodržuje Váš bývalý partner jednotné výchovné přístupy, má vůbec výchovné schopnosti?
11. Není Vaše společné dítě příliš fixováno na sourozence z Vašeho předchozího vztahu?
12. Nepocitujete Vaše dítě zvýšenou únavu z přejíždění?
13. Není přejíždění dítěte příliš ekonomicky náročné?
14. Domníváte se, že střídavá péče o Vaše dítě má i nadále budoucnost?
15. Jste spolu s manželem na stejné úrovni v poskytování lékařské péče a vzdělávání?
16. Svěřuje se Vám dítě se svými pocity a zážitky z pobytu u otce a jaký z nich máte pocit?
17. Nesoupeříte s manželem o vztah dítěte k Vám?
18. Jak dítě odměňujete a jak je trestáte. Prosazujete odměnu a trest na stejných principech doma i u bývalého partnera?
19. Máte informace o chování nové partnerky manžela k Vašemu dítěti?
20. Jak se dítě vyrovnává s novými sourozenci v prostředí rodiny svého otce? Jak s Vaším novým partnerem?